

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

РАДА АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

ПІДГОТОВКА ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ ЗІ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

УДК 347.6
ББК 67.404.5(4Укр)
Г93

Гузь Л. Є.

Г93 Підготовка до судового розгляду справ, що виникають зі шлюбно-сімейних відносин / Л. Є. Гузь, М. С. Лайкова, А. В. Сербіна. — Х.: Фактор, 2014. — 96 с.
ISBN 978-966-180-648-0.

Підготовка справи до судового розгляду — самостійна та важлива стадія цивільного процесу, у котрій закладається основа правильного вирішення цивільної справи. Вона є обов'язковою щодо всіх справ без винятків. Підготовка справи має проводитися з урахуванням особливостей відповідної категорії справ.

Цей практичний посібник має на меті допомогти адвокатам при підготовці до судового розгляду справ, що виникають зі шлюбно-сімейних відносин, а також розкриває особливості їх судового розгляду.

Для юристів, адвокатів, а також усіх, хто виступає у суді як представник або буде захищати себе особисто.

УДК 347.6
ББК 67.404.5(4Укр)

ЗМІСТ

I. ПОЗОВИ, ЩО ВИПЛИВАЮТЬ ІЗ ОБОВ'ЯЗКУ БАТЬКІВ УТРИМУВАТИ ДІТЕЙ	6
1. Позови про стягнення з батьків аліментів на неповнолітніх дітей	6
2. Позови щодо участі батьків в додаткових витратах на дитину	11
3. Позови про стягнення аліментів на дітей, що перебувають в установі охорони здоров'я, навчальному закладі або іншій установі	13
4. Позови про стягнення утримання на повнолітніх дочку, сина	15
5. Позови про стягнення аліментів на дітей, якщо вони залишаються при кожному з батьків	17
6. Позови про зменшення розміру виплачуваних аліментів на дітей	18
7. Позови про звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину	21
8. Позови про визначення заборгованості за аліментами. Відповідальність за прострочення сплати аліментів. Звільнення від сплати заборгованості за аліментами	22
II. ПОЗОВИ, ЩО ВИПЛИВАЮТЬ ІЗ ОБОВ'ЯЗКУ ПОВНОЛІТНІХ ДОНЬКИ, СИНА УТРИМУВАТИ БАТЬКІВ	25
1. Позови про стягнення утримання на непрацевдатних і таких, що потребують матеріальної допомоги, батьків.....	25
2. Позови про стягнення додаткових витрат на батьків	26

3. Позови про стягнення з дитини витрат на догляд і лікування батьків.....	27
4. Позови про припинення виплати або зменшення розміру аліментів на утримання непрацездатних матері, батька.....	30

III. ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ ПО УТРИМАННЮ.....32

1. Позови про стягнення утримання (аліментів) одному з подружжя, який є нужденним непрацездатним ...	32
2. Позови про стягнення утримання (аліментів) одному з подружжя, який є нужденним непрацездатним, після розірвання шлюбу.....	34
3. Позови про стягнення утримання (аліментів) на дружину під час вагітності та в разі проживання з нею дитини	37
4. Позови про припинення права дружини на аліменти.....	39
5. Позови про стягнення утримання (аліментів) на чоловіка в разі проживання з ним дитини	40
6. Позови про припинення права чоловіка на утримання... ..	42
7. Позови про стягнення утримання на того з подружжя, з ким проживає дитина-інвалід	43
8. Позови про припинення права одного з подружжя на утримання (аліменти).....	45
9. Позови про позбавлення права на утримання або обмеження його строком.....	47
10. Позови про право на утримання жінки і чоловіка, які не перебувають в шлюбі між собою	48

IV. СПОРИ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ БАТЬКІВСТВА (МАТЕРИНСТВА).....52

1. Позови про встановлення батьківства (материнства)	52
2. Позови про оспорювання батьківства (материнства) і виключення відомостей про батька (матір) з актового запису про народження дитини	57

V. СПОРИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИХОВАННЯМ ДІТЕЙ.....64

1. Позови про вирішення спору щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї..... 64
2. Позови у спорах між матір'ю та батьком про місце проживання малолітньої дитини..... 66
3. Позови про відібрання малолітньої дитини в інших осіб 69
4. Позови про позбавлення батьківських прав..... 70
5. Позови про відібрання дитини у батьків (без позбавлення їх батьківських прав) 75
6. Позови про усиновлення..... 79

VI. СПОРИ ЩОДО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ 85

1. Позови про розірвання шлюбу за спільною заявою подружжя, яке має дітей..... 85
2. Позови про розірвання шлюбу за заявою одного з подружжя..... 86
3. Розгляд заяв про розірвання шлюбу із засудженим до позбавлення волі 89
4. Позови про визнання шлюбу недійсним 90
5. Позови про визнання шлюбу незаконним..... 91

І. ПОЗОВИ, ЩО ВИПЛИВАЮТЬ ІЗ ОБОВ'ЯЗКУ БАТЬКІВ УТРИМУВАТИ ДІТЕЙ

Види заяв	Перелік основних документів та інших доказів, що підлягають наданню при поданні заяви в порядку підготовки справ до судового розгляду	Правові норми, що підлягають застосуванню при вирішенні спору
1	2	3
<p>1. Позови про стягнення з батьків аліментів на неповнолітніх дітей</p>	<p>І. Документи, що подаються:</p> <p>1. Свідоцтво про шлюб (про розірвання шлюбу), свідоцтво про народження дітей, рішення суду про встановлення батьківства, про встановлення факту визнання батьківства, рішення суду про усиновлення, ідентифікаційний номер матері (за наявності — батька).</p> <p>2. Довідка про заробіток (дохід) батька (матері).</p> <p>3. Довідка про те, що дитина проживає з позивачем (позивальницею) і перебуває на його (її) утриманні.</p> <p>4. Довідка про те, що відповідач не сплачує аліменти на інших дітей або утриманців</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 48, 51, 52, 55, 124).</p> <p>Декларація прав дитини, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 20.11.1959 р.</p> <p>Конвенція про права дитини, прийнята резолюцією № 44/25 Генеральної Асамблеї ООН 20.11.1989 р. (діє в Україні з 27.09.1991 р.).</p> <p>Конвенція про стягнення аліментів за кордоном, прийнята ООН 20.06.1956 р. (обов'язкова до застосування з 19.10.2006 р. у зв'язку з прийняттям Закону України «Про приєднання до Конвенції про стягнення аліментів за кордоном» від 20.07.2006 р. № 15-V).</p> <p>Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, прийнята країнами - учасницями ООН 23.11.2007 р. (діє в Україні з 07.07.2010 р.).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 180, 181, 183, 184).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 45, 46, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215, 367).</p> <p>Закони України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III (зі змінами та доповненнями);</p>

1	2	3
		<p>«Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-XIV (зі змінами та доповненнями). Постанови КМУ</p> <p>«Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб» від 26.02.1993 р. № 146 (зі змінами та доповненнями);</p> <p>«Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги» від 19.08.2002 р. № 1203 (зі змінами та доповненнями). Наказ Міністерства України «Про затвердження Інструкції про виконання в Україні Конвенції про стягнення аліментів за кордоном» від 29.12.2006 р. № 121/5 (зі змінами та доповненнями). Постанови Пленуму Верховного Суду України:</p> <p>«Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 р. № 3;</p> <p>«Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 06.11.2009 р. № 5</p>
	<p>II. Докази, які суд враховує при визначенні розміру аліментів:</p>	
<p><i>а) стан здоров'я та матеріальний стан дитини</i></p>	<p>— довідка про стан здоров'я дитини, що видається медичною установою;</p> <p>— довідка про доходи дитини, що видається податковою інспекцією, органом місцевого самоврядування, органом опіки та піклування, а також про доходи сім'ї, в якій проживає дитина, наявність вітчима;</p>	

1	2	3
<p><i>б) стан здоров'я та матеріальний стан платника аліментів</i></p>	<p>— довідка про стан здоров'я, що видається медичною установою; — довідка або пенсійне посвідчення, що підтверджують наявність групи інвалідності, про немічний стан (лежачий хворий, не рухається тощо); — довідка про заробітну плату, що видається за місцем роботи, довідка про доходи, що видається податковою інспекцією, довідка про розмір пенсії, регресу; — довідка про наявність садиби, що видається реєстраційною службою, про наявність особистого транспорту, що видається ДАІ; — довідка, що видається місцевим органом влади, про наявність фермерського господарства, про наявність земельної ділянки, що надається в оренду тощо; — документи, що підтверджують провадження підприємницької діяльності, наявність майна, що наймається (орендується)</p>	
<p><i>в) наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина</i></p>	<p>— свідоцтва про народження дітей, про шлюб, про народження самого відповідача, що підтверджують дані про батьків; — рішення суду про те, що платник аліментів сплачує аліменти на інших дітей, на батьків; — довідка про склад сім'ї платника аліментів; — документи, які підтверджують, що дружина/чоловік є непрацездатними та перебувають на утриманні відповідача; — документи, які підтверджують, що дочка/син є непрацездатними та перебувають на утриманні до досягнення 23 років (довідка навчального закладу, що дочка/син навчається на денній формі в коледжі, ВНЗ, в аспірантурі тощо)</p>	

1	2	3
<p>г) інші обставини, що мають істотне значення</p>	<p>— дані, що відповідач за виконавчими листами відшкодовує іншим особам матеріальний збиток, виплачує кредит, позику, яку брав для придбання квартири для сім'ї, для будівництва житлового будинку, для підприємницької діяльності; виховує та утримує дітей дружину/чоловіка; — дані про те, що діти відповідача перебувають на повному державному утриманні, що їх батько перебуває в місцях позбавлення волі тощо</p>	
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги щодо стягнення аліментів на дітей розглядаються в позовному провадженні в порядку цивільного судочинства згідно з вимогами ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заяви про стягнення аліментів подаються до суду за вибором позивача (ст. 110 ЦПК) або за місцем проживання (реєстрації) відповідача, або за своїм місцем проживання.</p> <p>Позивачем є особа, на утриманні якої перебуває дитина, найчастіше це мати або батько, а іноді опікун, піклувальник та особа, в якій дитина перебуває на вихованні та утриманні. Відповідачем є особа, зобов'язана згідно із законом утримувати дитину, — батько або мати.</p> <p>У цьому випадку, якщо вимога заявлена про присудження аліментів на дитину в розмірі 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та ці вимоги не пов'язані зі встановленням батьківства або запереченням батьківства (материнства) і необхідністю залучати інших зацікавлених осіб (наприклад, першу стягувачку аліментів), справа розглядається в наказовому провадженні (ст. 96 ЦПК).</p> <p>2. При розгляді справ про стягнення аліментів на неповнолітніх дітей, дочку/сина належить встановлювати: чи перебуває на утриманні дитина позивальниці (позивача), навчається син та/або дочка, чи записаний відповідач у свідоцтві про народження дитини її батьком або матір'ю.</p> <p>При вирішенні спору про стягнення аліментів на неповнолітню дитину судам необхідно враховувати, що укладання ним шлюбу не припиняє передбаченого законом зобов'язання утримувати її до досягнення повноліття, а утримання дитини, на яку стягуються аліменти, в державній або комунальній установі охорони здоров'я, навчальній або іншій дитячій установі, — не є підставою для припинення стягнення аліментів на користь того з батьків, з ким до цього проживала дитина, якщо вона витрачає їх за цільовим призначенням.</p>	

1	2	3
	<p>Якщо дитина постійно проживає в такій установі, а батьки не беруть участі в її утриманні, адміністрація цієї установи має право пред'явити до них позов на користь дитини, оскільки виконує функції опікуна та піклувальника згідно зі ст. 245 СК. Частиною першою статті 189 СК батькам надано право укладати договір про сплату аліментів на дитину, умови якого (про розмір аліментів, строки їх сплати тощо) не повинні порушувати її права.</p> <p>При цьому розмір аліментів сторони визначають за домовленістю між собою, однак в жодному разі він не має бути менше передбаченого ч. 2 ст. 184 СК. Якщо розмір аліментів визначається у твердій грошовій сумі, до договору необхідно включати умови про індексацію, як того вимагає ч. 2 ст. 184 СК. Договір має бути укладений письмово і підлягає нотаріальному посвідченню. У разі невиконання батьком (матір'ю) свого зобов'язання за договором стягнення аліментів здійснюється не за судовим рішенням, а на підставі виконавчого напису нотаріуса органом державної виконавчої служби.</p> <p>За відсутності домовленості між батьками про сплату аліментів на дитину той з них, з ким вона проживає, має право звернутися до суду з відповідним позовом. Згідно з ч. 3 ст. 181 СК аліменти на дитину присуджуються в частці від доходу його матері, батька та(або) у твердій грошовій сумі (ст. 183, 184 СК) і виплачуються щомісяця. У разі виїзду одного з батьків за кордон на постійне проживання до держави, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, аліменти стягуються згідно з ч. 5 — 7 ст. 181 СК.</p> <p>Вирішуючи питання щодо розміру аліментів, суд зобов'язаний враховувати:</p> <ul style="list-style-type: none"> — стан здоров'я дитини; — матеріальний стан дитини та платника аліментів; — наявність в останнього інших неповнолітніх дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина; — інші обставини, що мають істотне значення. <p>Розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж зазначений у ч. 2 ст. 182 СК. При цьому необхідно мати на увазі, що в разі зміни законодавства в частині визначення мінімального розміру аліментів на одну дитину не є підставою для перегляду винесених раніше судових рішень про їх стягнення. Що стосується максимального розміру аліментів, які стягуються з боржника, то згідно з ч. 3 ст. 70 Закону України «Про виконавче провадження» від 12.04.1999 р. № 606-XIV (зі змінами та доповненнями), він не повинен перевищувати 50 відсотків заробітної плати цієї особи.</p> <p>Порядок стягнення аліментів визначено ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження», а також ст. 194 — 197, 274 СК (пп. 1 — 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 р. № 3)</p>	

1	2	3
<p>2. Позови щодо участі батьків в додаткових витратах на дитину</p>	<p>— свідоцтво про шлюб між батьками (про розірвання шлюбу), свідоцтво про народження дитини, копія рішення суду про усиновлення, встановлення батьківства, належним чином посвідчена, ідентифікаційний номер позивача (за наявності — відповідача);</p> <p>— докази, що підтверджують виняткові обставини (висновок лікарської комісії, довідка медичної установи та інші документи про те, що дитина має важке захворювання та потребує тривалого та дорогого лікування; довідка ДАІ, лікарів, що дитина в результаті ДТП отримала важке каліцтво і потребує дорогого лікування, додаткового харчування та стороннього догляду; інші причини захворювання);</p> <p>— дані про те, що дитина має винятковий музичний дар і потребує у зв'язку з цим додаткових витрат (довідки-відгуки вчителів музики, дипломи про посідання призових місць у музичних конкурсах, відгуки провідних фахівців-музикантів тощо);</p> <p>— дані про те, що дитина має виняткові спортивні показники та потребує організації спортивного куточка в квартирі, додаткових занять з тренером, оплати, наприклад, спортивного залу, басейну тощо (численні дипломи спортивних змагань, запрошення взяти участь у змаганнях (у тому числі тих, які проходять в інших країнах), висновки олімпійської комісії про обдарованість дитини тощо);</p> <p>— докази про наявність додаткових витрат (якщо вони вже мали місце): чеки, квитанції про сплату вартості лікування,</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 48, 51, 52, 55, 124).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 180, 181, 183, 184, 185).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 45, 46, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215, 367).</p> <p>Закон України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-IV (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Постанови Пленуму Верховного Суду України</p> <p>«Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 р. № 3;</p> <p>«Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 06.11.2009 р. № 5;</p> <p>«Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 р. № 14</p>

1	2	3
	<p>рецепти на ліки, довідки аптек про вартість придбаних ліків; довідки про придбання протезів, засобів пересування та їх вартість; про оплату за догляд; вартості проїзду до місця лікування та інші витрати; чеки, квитанції про придбання музичних інструментів, спортивного інвентарю, про оплату оренди спортзалу, басейну, оплату вартості занять тренерів, вчителів музики тощо; — довідки про сімейний і матеріальний стан батьків, про доходи самої дитини у вигляді гонорару за участь у конкурсах, спортивних змаганнях</p>	
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги щодо стягнення з батьків додаткових витрат на дитину розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про стягнення додаткових витрат з батьків на дитину подається до суду за вибором особи, яка стягує основні аліменти (ст. 110 ЦПК), або за місцем проживання платника аліментів, або за місцем проживання стягувача. Бажано, щоб цей позов був розглянутий у тому самому суді, де стягувалися основні аліменти. Сторонами у справі є ті самі особи, яка й при стягненні аліментів: стягувач і платник аліментів.</p> <p>2. До передбаченої ст. 185 СК участі в додаткових витратах на утримання дитини, спричинених винятковими обставинами (розвитком його здібностей, хворобою, каліцтвом тощо), можна залучити лише батьків. У цих випадках ідеться про фактично понесені або передбачувані витрати, тому їх необхідно визначити у твердій грошовій сумі.</p> <p>При одноразовому розгляді вимог про стягнення аліментів і додаткових витрат їх необхідно визначити у рішенні суду окремо (п. 18 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 р. № 3).</p> <p>3. Додаткові витрати можуть стягуватися як одноразово, так і протягом тривалого часу, наприклад, унаслідок невиліковної хвороби, довічного каліцтва. Ці витрати стягуються з урахуванням сімейного та матеріального стану батьків.</p> <p>Що стосується стягнення додаткових витрат на обдаровану дитину в галузі музики, спорту, точних наук тощо, то тут суд повинен враховувати не лише матеріальний і сімейний стан батьків, а й доходи самої дитини, що не виключає можливість відмови в позові, якщо доходи дитини набагато перевищують доходи батька</p>	

1	2	3
<p>3. Позови про стягнення аліментів на дітей, що перебувають в установі охорони здоров'я, навчальному закладі або іншій установі</p>	<p>— свідоцтво про народження дітей, свідоцтво про шлюб батьків дітей (про розлучення), копія рішення суду про усиновлення, про встановлення батьківства;</p> <p>— документи, що підтверджують перебування дітей в дитячих установах (довідка медичної установи, навчального закладу);</p> <p>— рішення суду про стягнення аліментів на дітей до їх поміщення до дитячих установ і докази того, що аліменти витрачаються на дітей (відвідування дітей у дитячій установі, придбання одягу, додаткових продуктів харчування, шкільного приладдя);</p> <p>— докази про те, що діти поміщені до дитячих установ до стягнення аліментів на них з батьків (довідки дитячих установ, довідки органів опіки та піклування тощо);</p> <p>— докази, що батьки, помістивши дітей до дитячих установ, не піклуються про них, не відвідують їх, не придбавають одяг, шкільне приладдя, самі ведуть аморальний спосіб життя (довідки про це дитячих установ, акти органів опіки та піклування, листи органів міліції тощо);</p> <p>— орган опіки та піклування, дитячі установи повинні надати докази, передбачені ст. 182 СК, які названі в першому пункті цієї категорії справ;</p> <p>— орган опіки та піклування, дитячі установи повинні надати докази, передбачені ст. 182 СК, які названі в першому пункті цієї категорії справ;</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 41, 55, 124).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 180 — 185, 193).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 45, 46, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215, 367).</p> <p>Закони України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23.09.1999 р. № 1105-XIV (зі змінами та доповненнями) (ст. 40);</p> <p>«Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 р. № 1788-XII (зі змінами та доповненнями) (ст. 88);</p> <p>«Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 р. № 2342-IV (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Постанова КМУ «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24.09.2008 р. № 866 (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5</p>

1	2	3
	<p>— докази того, що на користь дітей було стягнуто шкоду у зв'язку з каліцтвом, пенсію, державну допомогу (рішення суду про стягнення шкоди, виписка з рішення органів Пенсійного фонду про призначення пенсії або державної допомоги); — номер особового рахунку дітей у відділенні банку</p>	
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги щодо стягнення з батьків аліментів на дитину, що знаходиться в дитячій навчальній або медичній установі, розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про стягнення аліментів на дітей, що перебувають в дитячій шкільній або медичній установі, подається за місцем проживання батьків або осіб, які звертаються до суду на користь дітей (ст. 110 ЦПК).</p> <p>Сторонами у справі є: позивачами — органи опіки та піклування, дитячі або медичні установи, куди поміщені діти, прокурор; відповідачами є обидва батька.</p> <p>2. Згідно з положенням ч. 3 і 4 ст. 60 ГК суд встановлює опіку над малолітньою особою і піклування над неповнолітньою особою і відповідно опікуном/піклувальником призначається інша особа, а не державна дитяча установа, а тому аліменти необхідно стягувати на користь особи, яка призначається опікуном або піклувальником. У тому випадку, якщо дитина за рішенням суду передається до відповідної дитячої, медичної установи, то аліменти не повинні стягуватися на користь цих установ. Адже згідно з ч. 1 ст. 8 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 р. № 2342-IV (зі змінами та доповненнями), держава здійснює повне забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб з їх числа.</p> <p>Сімейний же кодекс був прийнятий 10.01.2004 р. Відповідно цим Законом передбачений порядок фінансування такого забезпечення за рахунок державного та місцевого бюджетів. Крім цього, практично не існує механізму контролю за витратами цих грошей, перерахованих як аліменти, зокрема, на конкретну дитину.</p> <p>Згідно з ч. 3 ст. 193 СК за рішенням суду аліменти можуть перераховуватися на особовий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України. Такий механізм є оптимальним з точки зору забезпечення інтересів дитини та належного використання стягнутих аліментів, і бажано, щоб суди перераховували аліменти на особовий рахунок дитини, хоча до ст. 193 СК поки що не внесені зміни, суди вимушені стягувати аліменти на користь органів опіки та піклування або дитячих і медичних установ, куди поміщено дітей</p>	

1	2	3
<p>4. Позови про стягнення утримання на повнолітніх дочку, сина</p> <p><i>а) стягнення аліментів на непрацездатних повнолітніх дочку, сина</i></p>	<p>1. Свідоцтво про шлюб батьків або про розірвання шлюбу; свідоцтво про народження дітей, рішення суду про усиновлення, про встановлення батьківства, ідентифікаційний номер стягувача (за наявності — відповідача).</p> <p>2. Документи, що підтверджують непрацездатність сина, дочки (довідка ЛКК або висновок судово-медичної експертизи про I, II, III групу інвалідності).</p> <p>3. Документи, що підтверджують потребу або непотребу дорослих сина, дочки в матеріальній допомозі батьків (довідка органів Пенсійного фонду про отримувану пенсію, її розмір, довідка про заробітну плату (дохід), довідка податкової інспекції (якщо діти провадять підприємницьку діяльність) про доходи цих осіб, довідка про склад сім'ї та доходи сім'ї в цілому).</p> <p>4. Докази, які підтверджують, що батьки спроможні або неспроможні сплачувати аліменти дорослим сину, дочці (довідка про заробітну плату (дохід), довідка про отримувану пенсію, довідка про отримувану державну допомогу на дітей-інвалідів, довідка про склад сім'ї, довідка про інвалідність одного з батьків, з якого стягують аліменти, довідка про наявність інших неповнолітніх дітей, утриманців).</p> <p>5. Дані про відсутність присадибної ділянки, земельної ділянки; відсутність будь-яких доходів, крім пенсії, які підтверджують те, що відповідач (відповідачі неспроможні надавати матеріальну допомогу забезпеченням дітям)</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 48, 51, 52, 55, 124).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 180, 182, 198, 199, 200, 201).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215, 367).</p> <p>Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 р. № 3; «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5; «Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 р. № 14</p>

1	2	3
<p>б) стягнення аліментів на повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання</p>	<p>1. Свідоцтво про шлюб або про розірвання шлюбу батьків цих дітей, свідоцтво про народження дітей, рішення суду про усиновлення, про встановлення батьківства, ідентифікаційний номер позивача (за наявності — відповідача). 2. Документи, які підтверджують, що дорослі дочка та син продовжують навчання до досягнення 23 років (довідка з місця навчання, у тому числі про форму навчання; професійно-технічних, вищих навчальних закладів I — IV рівнів акредитації) і не мають власних сімей. 3. Докази, які підтверджують, що батьки мають можливість сплачувати аліменти на дорослих сина, дочку (довідки про доходи батька (батьків), довідки з місця проживання про склад сім'ї платників аліментів, про наявність інших утриманців</p> <p>Примітки</p> <p>1. Вимоги щодо стягнення утримання з батьків на повнолітню дочку і сина як непрацездатних так і тих, що навчаються до досягнення 23 років, розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про стягнення утримання на повнолітніх непрацездатних сина, дочку подається за місцем проживання позивача або відповідача (ст. 110 ЦПК) — альтернативна підсудність.</p> <p>Позивачем може бути один з батьків, з ким проживає повнолітня дочка, син, які діють в їх інтересах, або сама дочка або син до одного або обох батьків. Вони і будуть відповідачами у справі.</p> <p>Згідно зі ст. 200 СК суд визначає розмір аліментів на повнолітніх дочку, сина у твердій грошовій сумі та (або) у частці від заробітку / доходу/ платника аліментів з урахуванням обставин, зазначених у ст. 182 СК.</p> <p>До відносин між батьками і дочкою, сином щодо надання їм утримання застосовується норми ст. 187 — 192 і 194 — 197 СК (ст. 201 СК).</p> <p>2. Стягнення аліментів на дочку, сина, які досягли повноліття, на підставах, передбачених ст. 198, 199 СК, здійснюється в судовому порядку за новою позовною заявою після досягнення вісімнадцяти років, до яких були стягнено аліменти на підставах ст. 180 — 183 СК. Обов'язок матері, батька — утримувати повнолітніх дочку, сина — це особистий обов'язок кожного з них, тому якщо позов про стягнення</p>	

1	2	3
	<p>аліментів повнолітніми непрацевдатними дочкою, сином буде подано одночасно до батька та матері, сума аліментів, що підлягатиме оплаті, повинна визначатися окремо з кожного з них і з урахуванням їх матеріального та сімейного стану, стану їх здоров'я, наявності утриманців, тобто розмір буде різний.</p> <p>Право на утримання повнолітніх сина, дочки невід'ємно пов'язане з навчанням. Вони втрачають це право в разі припинення навчання, незалежно від підстав такого припинення. Виплата аліментів в таких випадках не переривається, не припиняється і не поновлюється</p>	
<p>5. Позови про стягнення аліментів на дітей, якщо вони залишаються при кожному з батьків</p>	<p>1. Копія рішення суду про розірвання шлюбу та визначення місця проживання дітей.</p> <p>2. Довідка з місця проживання кожного батька про склад сім'ї, про проживання з ним дитини, інших утриманців.</p> <p>3. Докази, що підтверджують матеріальний і сімейний стан сторін (довідка про заробітну плату (дохід) кожного з батьків, довідка про стан здоров'я батьків і дітей, довідка про доходи, наявність дорогого майна у дітей (їх забезпеченість)): — довідки про пенсії, про наявність права на утримання чоловіка (дружини), батьків, повнолітніх дочки, сина; — інші докази, що мають істотне значення для визначення права на аліменти цих дітей і розміру аліментів.</p> <p>4. Наявність обставин, які враховуються судом при визначенні розміру, чітко та повно зазначено при викладенні переліку доказів при застосуванні судом ст. 182 СК</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 48, 51, 52, 55, 124).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 180 — 184).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 45, 46, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215, 367).</p> <p>Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 р. № 3</p>
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги щодо стягнення аліментів на дітей, якщо вони залишаються при кожному з батьків (розділені), розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про стягнення таких аліментів подається до суду або за зареєстрованим місцем проживання відповідача (місцем його перебування), або за зареєстрованим місцем проживання позивача (місцем його перебування) (ст. 110 ЦПК) — альтернативна підсудність.</p>	

1	2	3
	<p>Позивач при поданні заяви звільняється від сплати судового збору. Позивачем у справі є один з батьків, а відповідачем — другий із батьків. У тому випадку, якщо один з батьків сплачує аліменти на дитину від першого шлюбу, то як третя особа притягується перша стягувачка.</p> <p>2. Ці стягнення здійснюються тоді, коли подружжя розірвало шлюб і при кожному з них залишаються діти, наприклад, узявши собі по одному з них.</p> <p>Визначаючи розмір аліментів на дитину, яка залишилося проживати з матір'ю, і яка пред'явила позов про стягнення на неї аліментів, суд повинен визначити розмір цих аліментів так, щоб дитина, яка залишилася проживати з батьком, не була менше забезпечена, ніж та, яка залишився проживати з матір'ю. При цьому суд повинен враховувати наявність утриманців як у позивача, так і у відповідача, дохід кожної сім'ї, дохід дитини, стан її здоров'я тощо.</p> <p>Визначити, хто з дітей є менш забезпеченим, як приклад, можна таким чином: батько дитини має зарплату 1700 грн., у нього на утриманні мати, дитина та дитина від першого шлюбу, тобто разом з ним 4 особи, на кожного в місяць припадає по 425 грн.; мати другої дитини має зарплату 1500 грн., на її утриманні дитина, двоє батьків, а разом з нею 4 особи, на кожного в місяць припадає по 375 грн. Отже, дитина, яка залишилося проживати з матір'ю, менш забезпечена на 50 грн., і її позов підлягає частковому задоволенню</p>	
<p>6. Позови про зменшення розміру виплачуваних аліментів на дітей</p> <p><i>а) коли у батька, зобов'язаного сплачувати аліменти, є інші неповнолітні діти</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Свідоцтво про шлюб/про розірвання шлюбу; свідоцтва про народження дітей, рішення суду про встановлення батьківства. 2. Рішення (або копія) суду про стягнення з позивача аліментів на утримання дітей від інших шлюбів. 3. Свідоцтва (або копії свідоцтв) про народження дітей, які спільно проживають з платником аліментів і на них не стягнуті аліменти. 4. Довідка про заробіток (дохід) позивача та про те, що діти проживають спільно з ним і перебувають у нього на утриманні. 5. Довідка про наявність інших непрацездатних членів його сім'ї, яким він повинен забезпечувати утримання, у тому числі працездатних, повнолітніх сина, дочки, що навчаються до досягнення 23 років 	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 48, 51, 52, 55, 124).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 180 — 184).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 45, 46, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215).</p> <p>Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 р. № 3; «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють</p>

1	2	3
<p><i>б) коли батько, з якого стягуються аліменти, є інвалідом I або II групи</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Свідоцтво про шлюб/про розірвання шлюбу, свідоцтво про народження дітей. 2. Рішення суду про стягнення з позивача аліментів на дітей. 3. Довідка ЛКК, висновок судово-медичної експертизи про те, що позивач визнаний інвалідом I або II групи. 4. Довідка Пенсійного фонду про розмір отримуваної пенсії. 5. Довідка податкової інспекції про наявність доходів у позивача або довідка органів місцевої державної адміністрації, що позивач зареєстрований як підприємець, особа, яка має нерухомість, підприємства тощо. 6. Довідка про сімейний стан платника аліментів, наявність інших утриманців 	<p>проведення у справі до судового розгляду» від 06.11.2009 р. № 5; «Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 р. № 14</p>
<p><i>в) коли матеріальний стан платника аліментів різко зменшився</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Копія рішення суду про стягнення з позивача аліментів на дитину. 2. Довідка про доходи платника аліментів; 3. Довідка про витрати платника аліментів (виплата іпотеки, погіршення стану здоров'я, що потребує додаткових витрат, які не були враховані під час слухання справи про призначення аліментів тощо) 	
<p><i>г) коли діти працюють і мають достатній заробіток</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Копія рішення суду про стягнення з позивача аліментів на цих дітей. 2. Довідки про те, що діти працюють і мають самостійний заробіток (дохід). 3. Довідка податкової інспекції про доходи неповнолітніх дітей, про те, що вони є підприємцями, співвласниками, засновниками підприємств, організацій тощо 	

1	2	3
<p>д) коли діти перебувають на утриманні держави, територіальної громади або юридичної особи</p>	<p>1. Копія рішення суду про стягнення аліментів на дітей. 2. Довідки про те, що діти перебувають на повному утриманні державному, територіальної громади, юридичної особи. 3. Згода органів опіки та піклування на зменшення розміру аліментів. 4. Довідка про матеріальний і сімейний стан платника аліментів. 5. Довідка про наявність дітей, які залишилися проживати з позивачем, про наявність інших утриманців</p> <p>Примітки</p> <p>1. Вимоги щодо зменшення розміру аліментів, які стягуються за рішенням суду, розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства, згідно зі ст. 15 ЦПК. Позивач (позивальниця) звільняється від сплати судового збору. Позивачем у справі є один із батьків, який сплачує аліменти, а також уповноважений територіальної громади, юридична особа, на утриманні якої перебуває дитина за згодою органів опіки та піклування, а відповідачем буде особа, на користь якої сплачуються аліменти.</p> <p>2. Вирішуючи позов про зміну розміру аліментів у зв'язку з тим, що у позивача є інші діти, які при стягненні аліментів у встановленому законом розмірі виявилися б менш забезпеченими матеріально, ніж діти, які отримують аліменти, суд бере до уваги заробіток (дохід) позивача, а також наявність непрацездатних членів сім'ї, працездатних повнолітніх дітей, що продовжують навчання до досягнення 23 років, яким згідно із законом він повинен забезпечувати утримання.</p> <p>У тих випадках, коли аліменти на дітей були присуджені в частках до заробітку (доходу) відповідача, розмір позову про зміну розміру аліментів також має бути визначений у частках, а не у твердій сумі та навпаки.</p> <p>3. Відповідно до ст. 192 СК розмір аліментів, визначених судовим рішенням або за домовленістю між батьками, суд може змінити за позовом платника або одержувача аліментів у зв'язку зі зміною матеріального або сімейного стану, погіршенням або поліпшенням здоров'я будь-кого з них.</p> <p>У разі пред'явлення до особи, яка вже сплачує аліменти, позову про стягнення їх на дитину (дітей) від іншої матері або утримання на інших осіб, суд зобов'язаний вчинити передбачені ч. 3 ст. 36 ЦПК дії щодо залучення одержувача аліментів до участі в справі.</p>	

1	2	3
	<p>Якщо дитина перебуває на утриманні держави, територіальної громади або юридичної особи, розмір аліментів може бути зменшений за заявою батьків, уповноваженого цієї громади або особи та за згодою органу опіки та піклування.</p> <p>У новому розмірі аліменти виплачуються з дня набуття рішенням законної сили</p>	
<p>7. Позови про звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину</p>	<p>1. Свідоцтво про шлюб (розірвання шлюбу), свідоцтво про народження дитини (дітей), рішення суду про встановлення батьківства.</p> <p>2. Рішення суду про стягнення аліментів на дітей.</p> <p>3. Докази, які підтверджують, що батьки менш забезпечені, ніж діти (довідка про стан здоров'я, довідка про інвалідність, довідка про перебування на утриманні осіб, яким позивач повинен сплачувати аліменти, рішення суду про стягнення на них аліментів, довідка про розмір отримуваної заробітної плати (доходу), про отримувану пенсію; про відсутність інших доходів, крім пенсії та заробітної плати.</p> <p>4. Докази, що діти більш забезпечені, ніж їх батьки (довідка нотаріуса про отримання великої спадщини; довідка Державного ощадного банку України про наявність заощаджень на велику суму, довідка податкової інспекції про те, що дитина є співзасновником малих підприємств, інших підприємств з акціями, великими дивідендами; довідка спортивних суспільств про отримувані грошові призи; довідка культурних суспільств про отримані доходи від концертів, від участі в конкурсі, довідки про отримувані доходи від надання в оренду (найм) нерухомості, земельних ділянок тощо.</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 48, 51, 52, 124).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 180 — 184, 188).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 45, 46, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215).</p> <p>Постанови Пленуму Верховного Суду України</p> <p>«Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 р. № 3;</p> <p>«Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5</p>

1	2	3
	5. Свідоцтво про народження, шлюб неповнолітнього, рішення суду про надання повної цивільної дієздатності, про дозвіл на заняття підприємницькою діяльністю	
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги про звільнення батьків від обов'язку утримання дитини розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК. Позивач звільняється від сплати судового збору. Позивачами та відповідачами у справі є батьки, а також опікуни, піклувальники та інші особи, на утриманні та вихованні яких перебувають діти.</p> <p>2. За рішенням суду батьки можуть бути звільнені від обов'язку утримувати дитину, якщо її дохід набагато перевищує дохід кожного з них і повністю забезпечує його потреби (п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 р. № 5)</p>	
<p>8. Позови про визначення заборгованості за аліментами. Відповідальність за прострочення сплати аліментів. Звільнення від сплати заборгованості за аліментами</p>	<p>1. Рішення суду про стягнення аліментів на дітей.</p> <p>2. Докази, що підтверджують заборгованість за аліментами (акт, складений державним виконавцем про ухилення платника від сплати аліментів, довідка-розрахунок заборгованості, складена також державним виконавцем відповідно до ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-XIV (зі змінами та доповненнями)).</p> <p>2. Докази злісного ухилення від сплати аліментів (оголошення розшуку державним виконавцем згідно зі ст. 42 Закону України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-XIV (зі змінами та доповненнями); засудження за ст. 164 УК України за злісне ухилення від сплати аліментів; листи, запити стягувача (стугувачки аліментів; численні довідки з місця роботи, які свідчать про те, що платник</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 48, 51, 52, 55, 124). Сімейний кодекс України (ст. 180 — 185, 194 — 197). Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 45, 46, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215, 368). Закон України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-XIV, зі змінами та доповненнями). Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 р. № 3</p>

1	2	3
	<p>аліментів систематично змінював місця роботи, щоб виконавчі листи не встигали приходити на роботу, тощо).</p> <p>3. Докази, які підтверджують, що заборгованість за аліментами утворилася не з вини платника аліментів (довідка про тривале перебування в лікарні у зв'язку з важким захворюванням, каліцтвом; довідка про перебування в гарячих точках світу, у полоні; тривалий час стягувачка аліментів не пред'являла виконавчий лист до виконання (ст. 368 ЦПК) тощо.</p> <p>4. Довідка про доходи платника аліментів</p>	
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги про визначення заборгованості за аліментами, відповідальність за прострочення сплати аліментів і звільнення від сплати заборгованості розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Позивачами та відповідачами у справі, залежно від предмету позову, будуть лише стугувачка аліментів і платник і навпаки.</p> <p>2. Згідно зі ст. 195 СК заборгованість за аліментами, присудженими у частці від заробітку (доходу), визначається виходячи з фактичного заробітку (доходу), який платник аліментів одержував за час, протягом якого не провадилося їх стягнення. Якщо платник аліментів не працював на час виникнення заборгованості, але працює на час визначення її розміру, заборгованість визначається із заробітку (доходу), який він одержує. Якщо платник аліментів не працював на час виникнення заборгованості та не працює на час визначення її розміру, вона обчислюється виходячи із середньої заробітної плати працівника для даної місцевості.</p> <p>3. Передбачена ст. 196 СК відповідальність платника аліментів за прострочення їх сплати у вигляді неустойки (пені) настає лише за наявності провини цієї особи. На платника аліментів не можна покласти таку відповідальність, якщо заборгованість утворилася з не залежних від нього причин, зокрема, у зв'язку з несвоєчасною виплатою заробітної плати, затримкою або неправильним перерахунком аліментів банками. У інших випадках неустойка стягується за весь час прострочення сплати аліментів.</p> <p>Суд може зменшити розмір неустойки з урахуванням матеріального та сімейного стану платника аліментів, а за передбаченими ст. 197 СК умовами — повністю або частково звільнити від сплати заборгованості.</p>	

1	2	3
	<p>При розгляді справ про стягнення аліментів суд згідно з ч. 4 ст. 101 ЦПК повинен роз'яснювати сторонам їх відповідальність за прострочення платежу.</p> <p>Якщо аліменти сплачуються не за рішенням суду, а згідно з укладеним договором між батьками, передбачена ст. 196 СК санкція застосовується за наявності прямої вказівки про це в договорі (п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 р. № 3).</p> <p>3. Приклад нарахування пені: визначений розмір пені в 1 % за кожний день прострочення аліментів за кожний місяць складатиме 30 % від суми несплачених аліментів. К. протягом січня — липня 2011 року не сплачував аліменти, визначені за рішенням суду у твердій грошовій сумі, — по 300 грн. на місяць. Неустойка за перший місяць становитиме 90 грн. (300 грн. x 30 : 100). Підсумкова сума, належна до сплати за перший місяць, разом із пенею становитиме 390 грн. (300 грн. аліменти + 90 грн. неустойка).</p> <p>Сума боргу за перший місяць не додається до заборгованості за другий місяць, відповідно і неустойка нараховуватиметься не із суми 600 грн., а лише із суми 300 грн., і так за кожний місяць (таким чином, проценти на неустойку не нараховуються). За вісім місяців прострочення сплати аліментів разом із неустойкою та боргом за аліментами буде нарахована заборгованість у сумі 3120 грн. (390 + 390 + 390 тощо).</p> <p>4. З урахуванням матеріального та сімейного стану платника аліментів суд може відстрочити або розстрочити сплату заборгованості за аліментами.</p> <p>5. За позовом платника аліментів суд може повністю або частково звільнити його від сплати заборгованості за аліментами, якщо вона виникла у зв'язку з його тяжкою хворобою або іншою обставиною, що має істотне значення.</p> <p>6. Суд може звільнити платника аліментів від сплати заборгованості, якщо буде встановлено, що вона виникла внаслідок непред'явлення без поважної причини виконавчого листа до виконання особою, на користь якої присуджено аліменти.</p> <p>7. У справах про звільнення від сплати заборгованості за аліментами, зменшення або збільшення розміру аліментів судовий збір обчислюється виходячи із сум, на яку вони зменшуються або збільшуються, але не більш за сукупність платежів за один рік (пп. 6, 7 ч. 1 ст. 80 ЦПК).</p>	

II. ПОЗОВИ, ЩО ВИПЛИВАЮТЬ ІЗ ОBOB'ЯЗКУ ПОВНОЛІТНІХ ДОНЬКИ, СИНА УТРИМУВАТИ БАТЬКІВ

Види заяв	Перелік основних документів та інших доказів, що підлягають наданню при поданні заяви в порядку підготовки справ до судового розгляду	Правові норми, що підлягають застосуванню при вирішенні спору
1	2	3
<p>1. Позови про стягнення утримання на непрацездатних і таких, що потребують матеріальної допомоги, батьків</p>	<p>1. Свідоцтво про народження дітей, копія рішення суду про усиновлення, про встановлення батьківства, в яких позивач (позивальниця) записані батьками відповідача (відповідачів).</p> <p>2. Дані про непрацездатність позивачів (позивача) (пенсійне посвідчення).</p> <p>3. Дані про потребу в допомозі дорослих дочки, сина (довідка Пенсійного фонду про розмір отримуваної пенсії; довідка податкової інспекції про відсутність інших доходів; довідка органів місцевого самоврядування, що позивач не зареєстрований підприємцем, що на нього не зареєстровані малі підприємства, відсутня земельна ділянка, що він не надає нерухомість в оренду тощо).</p> <p>4. Дані про наявність у позивача інших повнолітніх сина, дочки (довідка з місця проживання про кількість дорослих дітей, свідоцтва про їх народження або виписки з паспортів).</p> <p>5. Дані про позбавлення батьківських прав щодо всіх або однієї дитини (рішення суду про позбавлення батьківських прав)</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 48, 51, 52, 55, 124).</p> <p>Декларація прав дитини, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 20.11.1959 р.</p> <p>Конвенція про права дитини, прийнята резолюцією № 44/25 Генеральної Асамблеї ООН 20.11.1989 р. (діє в Україні з 27.09.1991 р.).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 202 — 206).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 45 — 46, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 151, 212, 215).</p> <p>Закони України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III (зі змінами та доповненнями);</p> <p>«Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 р. № 2342-IV (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений постановою КМУ від 24.09.2008 р. № 866 (зі змінами та доповненнями).</p>

1	2	3
		<p>Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 р. № 3; «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5; «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» від 22.12.2006 р. № 9; «Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 р. № 14</p>
<p>2. Позови про стягнення додаткових витрат на батьків</p>	<p>1. Свідоцтво про народження дітей, копія рішення суду про усиновлення, про встановлення батьківства. 2. Копія рішення суду про стягнення з повнолітніх дочки, сина аліментів на утримання непрацевдатних батьків. 3. Докази, що підтверджують потребу батьків у додаткових витратах (довідка медичної установи про важку невиліковну хворобу, при лікуванні якої позивач несе такі витрати, що вони не покриваються аліментами; довідка про необхідність термінової та дорогої операції, вартість якої не покривається ні пенсією, ні аліментами; чеки, квитанції, що підтверджують реальне несення витрат; довідка про отримувану пенсію та інші доходи позивача, яка свідчить про те, що його коштів, наприклад, недостатньо для оплати операції, проїзду до місця операції тощо.</p>	

1	2	3
	<p>4. Матеріальний і сімейний стан повнолітніх сина, дочки (довідки про заробітну плату, про отримувані доходи, про наявність банківських вкладів, цінних паперів, про наявність інших утриманців).</p> <p>5. Довідка з місця проживання позивача про наявність у нього інших повнолітніх дочки, сина</p>	
<p>3. Позови про стягнення з дитини витрат на догляд і лікування батьків</p>	<p>1. Свідоцтво про народження дитини (дітей), рішення суду про усиновлення, про встановлення батьківства.</p> <p>2. Докази виняткових обставин потреби батьків у допомозі дитини (медичний висновок про невідкладну операцію для врятування життя; довідка лікарів про важке каліцтво при нещасному випадку та необхідність тривалого та дорогого лікування, а потім реабілітації; згорів житловий будинок і сім'я залишилася без притулку).</p> <p>3. Докази того, що один з батьків не має своїх коштів для такого лікування, для відновлення житла (довідка про пенсію, що призначається; довідка про раніше отримувану заробітну плату; виписки з Реєстру прав власності на нерухоме майно про відсутність нерухомості; довідка Державного ощадного банку України про відсутність вкладів; довідка податкової інспекції, що позивач не зареєстрований підприємцем і про відсутність будь-яких доходів; довідка з місця проживання про склад сім'ї, наявність утриманців і про відсутність дорослих дітей, які могли би надати позивачу матеріальну допомогу).</p>	

1	2	3
	<p>4. Докази того, що дитина має достатньо коштів для того, щоб надати одному з батьків одноразову матеріальну допомогу (довідка нотаріальної контори, що дитина отримала спадщину у вигляді цінних паперів (акцій), грошей, які зберігаються в Державному ощадному банку України, частину майна у вигляді автомобілей, іншої техніки; земельну ділянку, виробничі будівлі, які перебувають в оренді; довідки спортивних товариств про отриману велику суму грошей у вигляді призу; довідка управління культури, податкової інспекції про отримувані гонорари за концерти; довідка з місця роботи (після 15 років) про розмір заробітної плати; довідка податкової інспекції про те, що дитина зареєстрована підприємцем тощо)</p>	
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги щодо стягнення із сина, дочки утримання на непрацездатних батьків, про стягнення додаткових витрат і стягнення з дитини на догляд батьків розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заяви про це подаються до суду або за зареєстрованим місцем проживання стягувача аліментів (місцем його перебування), або за зареєстрованим місцем проживання платника аліментів (місцем його перебування) (ст. 110 ЦПК) — альтернативна підсудність.</p> <p>Позивачами та відповідачами у справі залежно від того, до кого та ким пред'явлено позов, будуть у всіх трьох випадках батьки (один з батьків), а відповідачами за двома першими позовами будуть повнолітні працездатні дочка, син, за третім позовом відповідачами можуть бути залежно від віку діти (після 14 років), їхні батьки, опікуни та у всіх цих випадках як третю особу необхідно залучати орган опіки та піклування.</p> <p>2. Не може суд брати до уваги аргументи повнолітніх дочки, сина про те, що вони неспроможні надавати матеріальну допомогу батькам, які її потребують, у зв'язку з їх матеріальним і родинним станом, оскільки обов'язок батьків щодо їх утримання також не залежав від матеріального та сімейного стану — ці обставини могли бути підставою для визначення розміру аліментів (ч. 1 ст. 182 СК).</p>	

1	2	3
		<p>Оскільки обов'язок утримувати батьків покладений на всіх повнолітніх дочок і синів, то вони повинні судом притягуватися до сплати аліментів, незважаючи на те, що їх батьки і не притягують. Якщо у батьків є декілька дорослих дочок, синів, то їх обов'язок утримувати батьків не є солідарним. У зв'язку з цим при пред'явленні до них позовів про стягнення аліментів в одній позовній заяві аліменти стягуються з кожного окремо і не обов'язково в рівних частках, а залежно від їх можливостей. Право батька, матері на утримання також не є солідарним. Якщо батьки разом подали до суду позовну заяву про стягнення аліментів, аліменти будуть присуджені кожному з батьків окремо з кожного відповідача, а не сумарно.</p> <p>3. Додаткові витрати за винятковими обставинами стягуються в судовому порядку лише щодо непрацездатних батьків, тобто пенсіонерів по старості та інвалідів. При цьому не має значення, виплачують аліменти син, дочка чи ні.</p> <p>Додаткові витрати на утримання батьків можуть бути стягнуті одноразово, періодично, перед або після понесених фактичних витрат.</p> <p>Додаткові витрати стягуються лише у твердій грошовій сумі із зазначенням, на який час, до настання якої події.</p> <p>4. Суд визначає розмір аліментів на батьків у твердій грошовій сумі та (або) у частці від заробітку (доходу) з урахуванням матеріального та сімейного стану сторін.</p> <p>При визначенні розміру аліментів і додаткових витрат суд бере до уваги можливість одержувати утримання від інших дітей, до яких не пред'явлений позов про стягнення аліментів, дружини, чоловіка та своїх батьків (ст. 205 СК).</p> <p>5. Статтею 206 СК передбачено право батьків на допомогу дітей незалежно від віку батьків, достатньо того, щоб він (вона) були інвалідами, тяжкохворими, мали потребу у складній терміновій операції тощо та дійсно потребували терміновій, невідкладній допомоги та щоб дитина (діти) була єдиним джерелом матеріальної допомоги.</p> <p>Стягнення може бути одноразовим або протягом певного часу, але не постійним.</p> <p>Суми, що стягуються за рішенням суду, мають цільове призначення — на покриття витрат, пов'язаних з лікуванням, доглядом, тобто ці гроші мають бути витрачені на придбання дорогих ліків, оплату лікування, операцій, догляд сторонніх осіб як у лікарні, так і дома, протезування тощо.</p> <p>Гроші стягуються з дитини через розпорядника її майна — другого з батьків, стягувача, опікуна, піклувальника, але під контролем органу опіки та піклування.</p> <p>6. Обов'язок повнолітніх дочки, сина утримувати своїх непрацездатних батьків, що потребують матеріальної допомоги (ст. 202 СК), може й не виникнути. Суд на вимогу дочки, сина, до яких пред'явлений позов про стягнення аліментів, зобов'язаний</p>

1	2	3
	<p>перевіряти їх аргументи про ухилення батьків від виконання своїх обов'язків щодо них (ст. 204 СК). До таких належать: приховування свого місця проживання та місця роботи, що змусило державного виконавця оголошувати розшук неплатника аліментів; часта зміна місця проживання та роботи (акт державного виконавця); тривале ухилення від суспільно-корисної праці; бродяжництво; звернення до суду того з батьків, з яким проживає дитина, про стягнення аліментів (це свідчить про те, що позивач ухилився від добровільного надання допомоги на дитину); довідка органів внутрішніх справ про розшук платника аліментів; вирок суду про притягнення до кримінальної відповідальності за злісне ухилення від сплати аліментів тощо.</p> <p>Під ухиленням від виконання батьківських обов'язків слід розуміти винне невиконання батьком, матір'ю свого обов'язку з утримання та виховання дитини, тобто коли вони усвідомлюють свої батьківські обов'язки, мали можливість їх виконати, однак умисно їх не виконували.</p> <p>7. Суд також зобов'язаний вирішити питання про право на тимчасове стягнення аліментів до трьох років (довідка про невиліковну тривалу важку хворобу, що потребує великих витрат на лікування, наприклад, раку, що видається лікарями; довідка про важке каліцтво від нещасного випадку; знищення такого життєво важливого об'єкта, як житловий будинок, квартира, та інші обставини, визнані судом винятковими).</p> <p>Згідно з ч. 2 ст. 205 СК при визначенні розміру аліментів на непрацездатних батьків необхідно враховувати можливість отримання ними матеріальної допомоги від інших дітей, до яких не пред'явлений позов про стягнення аліментів, а також від чоловіка (жінки) і своїх батьків (п. 20 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 р. № 3).</p> <p>8. Аліменти стягуються з дня набуття рішенням суду законної сили за всіма трьома випадками</p>	
<p>4. Позови про припинення виплати або зменшення розміру аліментів на утримання непрацездатних матері, батька</p>	<p>1. Свідоцтво про народження дітей, копія рішення суду про усиновлення, про встановлення батьківства, рішення суду про стягнення аліментів на непрацездатного батька.</p> <p>2. Докази, що підтверджують зміну матеріального стану платника аліментів на гірше (наявність інших утриманців, зменшення доходів, зростання витрат, погіршення стану здоров'я).</p> <p>3. Докази, що підтверджують поліпшення матеріального стану одержувача аліментів</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 48, 51, 52, 55, 124).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 202, 204).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215).</p> <p>Постанови Пленуму Верховного Суду України: «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 р. № 3;</p>

1	2	3
	або можливостей (збільшення доходів, наявність інших осіб, які зобов'язані утримувати його, поліпшення стану здоров'я)	«Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5; «Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 р. № 14
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги щодо припинення або зменшення розміру аліментів на непрацездатних батьків з дорослих дочки, сина розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про припинення виплати аліментів або зменшення розміру аліментів подається до суду за зареєстрованим місцем проживання відповідача (місцем його перебування) (ст. 109 ЦПК).</p> <p>Позивачами у справі є повнолітні дочка, син, а відповідачем — один з непрацездатних батьків (батьки), усиновлювачі — одержувач аліментів і навпаки.</p> <p>2. Розмір аліментів, визначених судовим рішенням, суд може змінити за позовом платника або одержувача аліментів у зв'язку зі зміною матеріального або сімейного стану, погіршенням або поліпшенням здоров'я будь-кого з них.</p> <p>У новому розмірі аліменти виплачуються з дня набуття рішенням законної сили</p> <p>3. За рішенням суду діти можуть бути звільнені від обов'язку утримувати одного з батьків, якщо його дохід набагато перевищує дохід дітей і повністю забезпечує його потреби.</p>	

III. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ ПО УТРИМАННЮ

Види заяв	Перелік основних документів та інших доказів, що підлягають наданню при поданні заяви в порядку підготовки справ до судового розгляду	Правові норми, що підлягають застосуванню при вирішенні спору
1	2	3
<p>1. Позови про стягнення утримання (аліментів) одному з подружжя, який є нужденним непрацездатним</p>	<p>1. Свідоцтво про шлюб або його копія.</p> <p>2. Докази, що підтверджують непрацездатність позивача (одного з подружжя), довідка про пенсію за віком; довідка МСЕК про визначення інвалідності I, II, III груп; якщо не оформлялася пенсія за віком, то копія паспорта або копія свідоцтва про народження позивача.</p> <p>3. Докази того, що, наявні доходи позивача не забезпечують йому (їй) прожитковий мінімум, установлений законом: довідка про заробітну плату (якщо працює, перебуваючи на пенсії); довідка про отримувану пенсію; довідка з місця проживання про відсутність у позивача земельної ділянки, нерухомого майна, за винятком автомобіля з ручним керуванням; довідка податкової інспекції, місцевої держадміністрації про відсутність у позивача доходів і цінних паперів тощо.</p> <p>4. Докази, що інший з подружжя зможе надавати позивачу утримання: довідка про заробіток (дохід), якщо працює; довідка про отримувану пенсію; довідка про наявність земельної</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 55, 124).</p> <p>Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята резолюцією № 34/180 Генеральної Асамблеї ООН від 18.12.1979 р.</p> <p>Конвенція про стягнення аліментів за кордоном, прийнята ООН 20.06.1956 р. (обов'язкова до застосування з 19.10.2006 р., у зв'язку з прийняттям Закону України «Про приєднання до Конвенції про стягнення аліментів за кордоном» від 20.07.2006 р. № 15-V).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 75, 77, 78, 79, 80, 81).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215, 367).</p> <p>Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 р. № 2789-III (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Порядок розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу, затверджений постановою КМУ від 26.04.2003 р. № 616 (зі змінами та доповненнями).</p>

1	2	3
	<p>(присадибної) ділянки, сертифікат на землю та дані про те, що цей один із подружжя здає землю та будівлі, що знаходяться на ній, в оренду та отримує від цього доходи; довідка Державного ощадного банку України про наявність вкладів і акцій; дані про те, що відповідач є підприємцем, тощо.</p> <p>5. Докази того, що позивач став неприцездатним у зв'язку зі скоєнням умисного злочину: постанова суду про притягнення за дрібне хуліганство, вчинене в сім'ї, акти судово-медичних експертиз про нанесення побоїв іншому з подружжя і ступінь їх тяжкості, листи органів внутрішніх справ і прокуратури на ім'я відповідача про результати розгляду його (її) скарг про негідну поведінку позивача.</p> <p>6. Докази про наявність інших осіб, зобов'язаних утримувати позивача (повнолітні дочка, син, батьки)</p>	<p>Постанова КМУ «Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб» від 26.02.1993 р. № 146 (зі змінами та доповненнями). Інструкція про виконання в Україні Конвенції про стягнення аліментів за кордоном, затверджена наказом Мін'юсту України від 29.12.2006 р. № 121/5 (зі змінами та доповненнями). Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5</p>
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги щодо стягнення утримання (аліментів) на одного з подружжя розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про стягнення утримання (аліментів) на одного з подружжя подається до суду або за зареєстрованим місцем проживання стягувача аліментів (місцем його перебування), або за зареєстрованим місцем проживання (місцем його перебування) платника аліментів (місцем його перебування) (ст. 110 ЦПК) — альтернативна підсудність.</p> <p>Позивач звільняється від сплати судового збору.</p> <p>Позивачем у справі є один із подружжя, відповідачем — інший з подружжя, аліментні зобов'язання виникають лише в зареєстрованому шлюбі.</p> <p>Таке право мають чоловік і жінка, які не перебувають у шлюбі між собою та іншому шлюбі за умови тривалого спільного проживання, під час якого вони стали неприцездатними (ст. 74, 91 СК).</p> <p>2. При розгляді цього позову доведенню підлягають факти, які підтверджують перебування подружжя в зареєстрованому шлюбі або тривале спільне проживання чоловіка і жінки в незареєстрованому шлюбі між собою або в іншому шлюбі;</p>	

1	2	3
	<p>непрацездатність позивача; незабезпеченість і потреба в матеріальній допомозі; можливість другого з подружжя надавати таку допомогу. Відсутність хоча б одного з них не надає права на аліменти.</p> <p>3. За рішенням суду аліменти присуджуються одному з подружжя, як правило, у грошовій формі, вони сплачуються щомісяця. Якщо платник аліментів виїжджає на постійне місце проживання за кордон — до країни, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, аліменти стягуються наперед.</p> <p>4. Аліменти присуджуються з дня подання заяви. Якщо позивач вживав заходів щодо отримання аліментів від відповідача, але не міг їх отримати унаслідок ухилення відповідача від їх сплати, суд, залежно від обставин справи, може постановити рішення про стягнення аліментів за минулий час, але не більше ніж за один рік. Якщо один із подружжя отримує аліменти у зв'язку з інвалідністю, сплата аліментів продовжується протягом строку інвалідності. У разі надання відповідного документа про продовження строку інвалідності стягнення аліментів продовжується на відповідний строк без додаткового рішення суду про це (ст. 79 СК).</p> <p>5. Аліменти присуджуються одному з подружжя в частці від заробітку (доходу) другого з подружжя та (або) у твердій грошовій сумі. Розмір аліментів одному з подружжя суд визначає з урахуванням можливості отримання утримання від повнолітніх дочки, сина, батьків і з урахуванням інших обставин, що мають істотне значення. Розмір аліментів, що визначається судом, може бути згодом змінений за рішенням суду за позовною заявою платника або одержувача аліментів у разі зміни їх матеріального та (або) сімейного стану (ст. 80 СК).</p> <p>6. Права на утримання не має той із подружжя, хто негідно поведився у шлюбних відносинах, а також той, хто став непрацездатним у зв'язку з вчиненням ним умисного злочину, якщо це встановлено судом.</p>	
<p>2. Позови про стягнення утримання (аліментів) одному з подружжя, який є нужденним непрацездатним, після розірвання шлюбу</p>	<p>1. Свідоцтво про розірвання шлюбу.</p> <p>2. Докази, які підтверджують, що особа стала непрацездатною до розірвання шлюбу або протягом одного року з дня розірвання шлюбу (непрацездатність підтверджується пенсійним посвідченням, оформленим до розірвання шлюбу або протягом одного року з дня розірвання шлюбу; довідка МСЕК про встановлення інвалідності I, II, III груп, оформлена до розірвання шлюбу</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 55, 124).</p> <p>Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята резолюцією № 34/180 Генеральної Асамблеї ООН від 18.12.1979 р.</p> <p>Конвенція про стягнення аліментів за кордоном, прийнята ООН 20.06.1956 р. (обов'язкова до застосування з 19.10.2006 р., у зв'язку з прийняттям Закону України «Про приєднання до Конвенції про стягнення аліментів за кордоном» від 20.07.2006 р. № 15-V).</p>

1	2	3
	<p>або протягом року з дня розірвання шлюбу, що випливає з дати, вказаної в довідці або пенсійному посвідченні; дані про те, що право на пенсію виникло як до розірвання шлюбу, так і протягом року після розірвання шлюбу, у зв'язку із захворюванням, нещасним випадком, що стався не з вини позивача).</p> <p>3. Докази, які підтверджують, що особа стала непрацездатною після закінчення року з дня розірвання шлюбу з вини відповідача (медичні документи про огляд особи в період шлюбу у зв'язку з побоями та катуванням, про ступінь тяжкості цих побоїв; висновок судово-медичної експертизи про причинний зв'язок між побоями та інвалідністю, що настала; копія вирoku про засудження відповідача у зв'язку з нанесенням позивальнику побоїв, що призвели до інвалідності після закінчення року після розірвання шлюбу; довідка про те, що важке захворювання, яке стало причиною інвалідності, мало місце під час шлюбу, але своєчасно не було виявлено, тощо).</p> <p>4. Докази того, що наявні доходи йому (їй) прожитковий мінімум, установлені законом: довідка про заробітну плату (якщо особа працювала); довідка про розмір отримуваної пенсії; довідка з місця проживання про відсутність у позивача земельної ділянки, нерухомості; довідка податкової інспекції, місцевої державної адміністрації про відсутність доходів, цінних паперів, заощаджень, що він не є підприємцем тощо.</p>	<p>Сімейний кодекс України (ст. 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81). Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215, 367). Постанова КМУ «Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб» від 26.02.1993 р. № 146 (зі змінами та доповненнями). Інструкція про виконання в Україні Конвенції про стягнення аліментів за кордоном, затверджена наказом Мініюсту України від 29.12.2006 р. № 121/5 (зі змінами та доповненнями). Постанови Пленуму Верховного Суду України: «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21.12.2007 р. № 11; «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5; «Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 р. № 14</p>

1	2	3
	<p>5. Докази, що подружжя перебувало понад десять років у шлюбі (свідоцтво про розірвання шлюбу, з якого видно, коли був зареєстрований шлюб і коли розірваний, свідоцтво про народження позивача, з якого також видно, скільки йому років залишалось до оформлення пенсії за віком після розірвання шлюбу тощо).</p> <p>6. Докази, які підтверджують, що позивальниця займалася вихованням дітей, веденням домашнього господарства, піклувалася про членів сім'ї у зв'язку з хворобою та іншими обставинами, що мають істотне значення, не мала можливості отримати освіту, працювати, обійняти відповідну посаду (свідоцтва про народження дітей).</p> <p>7. Докази, які підтверджують, що один із подружжя зможе надавати позивачу (позивальниці) утримання: довідка про заробіток (доходи), якщо працює; довідка про розмір отримуваної пенсії (довічного утримання); довідка про наявність земельної (присадибної) ділянки; сертифікат на землю або державний акт про право власності на землю та дані про те, що цей один із подружжя надає землю і будівлі, що знаходяться на ній, споруди в оренду і отримує від цього доходи; довідка Державного ощадного банку України про наявність заощаджень і цінних паперів; дані про те, що відповідач є підприємцем; виписка з Реєстру прав власності на нерухоме майно про наявність на праві власності будівель; довідка органів ДАІ про наявність на праві власності авто-, мототранспорту тощо</p>	

1	2	3
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги щодо стягнення утримання (аліментів) розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про стягнення утримання (аліментів) після розірвання шлюбу подається до суду за зареєстрованим місцем проживання позивача (місцем його перебування) або відповідача (ст. 110 ЦПК) — альтернативна підсудність.</p> <p>Позивач звільняється від сплати судового збору.</p> <p>Позивачем у справі є один із подружжя, який є непрацездатним, потребує матеріального утримання та є розлученим, а відповідачем — другий із подружжя, який може надавати матеріальну допомогу іншому.</p> <p>2. При розгляді такого позову доведеному підлягає факт розірвання шлюбу (не має значення, за рішенням суду чи в органах РАЦС); наявність непрацездатності виникне в одного з подружжя до реєстрації шлюбу або протягом одного року з дня розірвання шлюбу; з якої причини та з чієї вини настала інвалідність у позивача після закінчення одного року (причинний зв'язок між настанням інвалідності та винними діями другого з подружжя, який заподіяв шкоду; у якому віці позивач (позивальниця) розірвали шлюб і коли настає пенсійний вік, що надає право не лише на пенсію, а й на одержання утримання від колишнього чоловіка, і скільки років вони перебували у шлюбі; чи мало місце виховання дітей, скількох, чи мали місце піклування про членів сім'ї, хвороба та інше).</p> <p>3. Слід пам'ятати, що згідно зі ст. 12, 20 СК строки, установлені ст. 76 СК в один, три та п'ять років стосовно права одного з подружжя на аліменти, не належать до строків позовної давності, а тому правила про переривання, припинення та відновлення на них не поширюються. Це спеціальні строки, пропуск яких призводить до втрати права на утримання, а отже, і до відмови в позові</p>	
<p>3. Позови про стягнення утримання (аліментів) на дружину під час вагітності та в разі проживання з нею дитини</p>	<p>1. Свідоцтво про шлюб, свідоцтво про розірвання шлюбу (якщо порушується питання про стягнення аліментів після розірвання шлюбу).</p> <p>2. Довідка медичної установи, що позивальниця є вагітною та на якому тижні.</p> <p>3. Свідоцтво про народження дитини, медична довідка, що дитина має вади фізичного та психічного розвитку і потребує постійного догляду з боку матері до досягнення шести років.</p> <p>4. Довідка з місця проживання позивальниці, що дитина проживає з нею та перебуває на її утриманні; копія рішення</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 55, 124).</p> <p>Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята резолюцією № 34/180 Генеральної Асамблеї ООН від 18.12.1979 р.</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215).</p> <p>Закон України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-XIV (зі змінами та доповненнями).</p>

1	2	3
	<p>суду про визначення місця проживання дитини або про розірвання шлюбу, в якому визначено місце проживання дитини.</p> <p>5. Довідка з місця роботи позивальниці (якщо вона працювала) про те, що нею оформлена відпустка по догляду за дитиною на три роки без утримання.</p> <p>6. Докази, які підтверджують, що відповідач має можливість виплачувати утримання дружині (колишній дружині) до трьох років: довідка з місця його роботи (служби), що він працює, і розмір його заробітку (доходу); довідка з Пенсійного фонду про розмір пенсії (якщо він пенсіонер); довідка Державного ощадного банку України про наявність вкладу, а також цінних паперів; довідка органів місцевого самоврядування про те, що відповідач зареєстрований як підприємець або фермер; довідка податкової інспекції про розмір доходів відповідача; виписка з Реєстру прав власності на нерухоме майно про наявність нерухомості, земельної ділянки, які надаються в найм, оренду; довідка органів ДАІ про наявність авто-, мототранспорту тощо.</p> <p>7. Довідка з місця проживання відповідача про склад сім'ї, наявність утриманців або інших дітей, на утримання яких він сплачує аліменти, копія рішення суду про стягнення аліментів на інших осіб, про стягнення заборгованості за кредитом, відшкодування шкоди, завданої ДТП, тощо.</p> <p>8. Медичні довідки про стан здоров'я самого відповідача, про наявність інвалідності, про те, що він сам потребує стороннього догляду тощо</p>	<p>Постанова КМУ «Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб» від 26.02.1993 р. № 146 (зі змінами та доповненнями). Постанови Пленуму Верховного Суду України: «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5; «Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 р. № 14</p>

1	2	3
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги щодо стягнення утримання (аліментів) дружини під час вагітності та в разі проживання з нею дитини розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про стягнення утримання на дружину (колишню дружину) подається до суду за зареєстрованим місцем проживання позивальниці (місцем її перебування) або за зареєстрованим місцем проживання відповідача (місцем його перебування) (ст. 110 ЦПК) — альтернативна підсудність.</p> <p>Позовна заява при поданні до суду не оплачується судовим збором. Позивальницею у цій справі буде дружина, яка здійснює догляд за дитиною, відповідачем, — чоловік та батько дитини.</p> <p>2. Для отримання утримання від чоловіка під час вагітності та після народження дитини необхідно декілька умов. Це:</p> <p>а) зареєстрований шлюб або розірваний шлюб, але під час вагітності або після народження дитини;</p> <p>б) вагітність під час шлюбу та народження дитини, батьком якої записаний чоловік;</p> <p>в) можливість чоловіка надавати матеріальну допомогу у вигляді аліментів.</p> <p>Право на аліменти настає з часу офіційного підтвердження медичною довідкою стану вагітності. При цьому строк вагітності не має значення.</p> <p>Не є перешкодою для стягнення аліментів і той випадок, якщо шлюб визнаний недійсним, за умови, що дружина не знала та не могла знати про перешкоди до реєстрації шлюбу.</p> <p>Право на стягнення аліментів може існувати паралельно, тобто аліменти можуть бути стягнуті на дружину (ст. 84 СК), на дитину (ст. 180 — 183 СК) тощо. Однак при цьому розмір стягнутих аліментів згідно зі ст. 70 Закону України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-XIV (зі змінами та доповненнями), який обчислюється із заробітної плати та інших видів доходу боржника, не перевищує 50 % заробітної плати (доходу).</p> <p>У тому разі, коли батьківство оскаржене, виплата аліментів припиняється.</p>	
<p>4. Позови про припинення права дружини на аліменти</p>	<p>1. Копія рішення суду про стягнення аліментів на дружину. Докази, що підтверджують припинення права дружини на утримання: медична довідка про припинення вагітності з біологічних причин або штучне переривання вагітності; довідка медичної установи про смерть дитини до трьох років або до шести років;</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 55, 124). Сімейний кодекс України (ст. 76 — 83, 84, 85). Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 57 — 61, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215)</p>

1	2	3
	<p>довідка про народження дитини мертвою; довідка органів опіки та піклування про передачу дитини на виховання іншій особі, або рішення суду про визначення місця проживання дитини; довідка медичної установи про те, що мати відмовилася від дитини, тощо</p>	
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимога про припинення виплати аліментів на утримання дружини (якщо вона самостійно не відкликала виконавчий лист) розглядається в порядку позовного провадження за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про припинення виплати утримання на дружину подається до суду за зареєстрованим місцем проживання стягувачки аліментів (місцем її перебування (ст. 109 ЦПК)).</p> <p>2. Право на утримання дружини у зв'язку з вагітністю або ту, з якою проживає дитина до трьох років або до шести років, якщо дитина має фізичні або психічні вади в розвитку, припиняється за наявності таких підстав:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) припинена вагітність незалежно від причин; б) під час пологів дитина померла; в) дитина передана на виховання іншим особам; г) дружина після розірвання шлюбу відмовилася від дитини; д) за рішенням суду відповідач виключений з актового запису про народження як батько дитини; е) подальша смерть дитини. <p>3. Якщо дружина не відкличе добровільно виконавчі листи за вищезгаданих умов, то вони можуть відкликати лише за рішенням суду.</p>	
<p>5. Позови про стягнення утримання (аліментів) на чоловіка в разі проживання з ним дитини</p>	<p>1. Свідоцтво про шлюб, свідоцтво про розірвання шлюбу, якщо порушується питання про стягнення утримання після розірвання шлюбу, свідоцтво про народження дитини.</p> <p>2. Докази, які підтверджують, що дитина проживає з батьком на законних підставах: рішення суду про місце проживання дитини; рішення про розірвання шлюбу, яким визначено місце проживання дитини з батьком; довідка з місця проживання, що дитина проживає з батьком і перебуває на його утриманні.</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 55, 124).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 30, 75, 76, 77, 78, 79, 80 — 85, 86).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215).</p> <p>Закон України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-XIV (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Постанова КМУ «Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру</p>

1	2	3
	<p>3. Медична довідка або висновок ЛКК про те, що дитина має вади фізичного або психічного розвитку.</p> <p>4. Докази, які підтверджують, що відповідачка має можливість виплачувати аліменти чоловіку (колишньому чоловіку) до досягнення дитиною трьох або шести років: довідка з місця її роботи (служби) про те, що вона працює, має достатній заробіток (дохід); довідка з Пенсійного фонду про отримувану пенсію (довічне утримання), якщо вона є пенсіонеркою; довідка Державного ощадного банку України про наявність грошових вкладів і цінних паперів; довідка органів місцевого самоврядування про те, що відповідачка зареєстрована підприємцем або фермером; довідка податкової інспекції про розмір доходів відповідачки згідно з її декларацією; виписка з Реєстру прав власності на нерухоме майно про наявність нерухомості, земельної ділянки, про надання їх в найм та оренду; довідка органів ДАІ про наявність авто-, мототранспорту тощо.</p> <p>5. Довідка з місця проживання відповідачки про наявність членів сім'ї та осіб, які перебувають на її утриманні або мають на це право; копії рішення суду про стягнення з відповідачки аліментів на інших дітей, батьків; про стягнення боргу; про стягнення шкоди, завданої каліцтвом та іншим пошкодженням здоров'я.</p> <p>6. Медичні довідки про стан здоров'я відповідачки, про наявність групи інвалідності та про те, що вона сама потребує стороннього догляду тощо</p>	<p>аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб» від 26.02.1993 р. № 146 (зі змінами та доповненнями). Постанови Пленуму Верховного Суду України: «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5; «Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 р. № 14</p>

1	2	3
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимога щодо стягнення утримання на чоловіка в разі проживання з ним дитини розглядається в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про стягнення утримання на чоловіка (колишнього чоловіка) подається до суду за зареєстрованим місцем проживання чоловіка або відповідачки (місцем їх перебування) (ст. 110 ЦПК) — альтернативна підсудність.</p> <p>За позовну заяву при поданні її до суду судовий збір не сплачується. Позивачем у цій справі буде чоловік (колишній чоловік), а відповідачем — дружина (колишня дружина).</p> <p>2. Правові підстави для передачі батьку дитини:</p> <p>а) згідно з ч. 1 ст. 109 СК суд при розірванні шлюбу може за згодою сторін залишити дитину проживати з батьком;</p> <p>б) при відмові матері забрати дитину з пологового будинку батько має право забрати дитину (ст. 143 СК);</p> <p>в) дитина за згодою матері може бути передана батьку (ст. 160 СК);</p> <p>г) дитина може бути передана батьку за рішенням суду (ст. 161 СК);</p> <p>д) мати може бути позбавлена батьківських прав і дитина передана батьку (ст. 164 СК).</p> <p>Таким чином, батько має право вимагати утримання від дружини (колишньої дружини) лише за умови, що дитина проживає з ним на законних підставах і дружина (колишня дружина) має можливість надати таке утримання (ст. 86 СК)</p>	
<p>6. Поводи про припинення права чоловіка на утримання</p>	<p>1. Копія рішення суду про стягнення аліментів.</p> <p>2. Доказ того, що дитина передана на виховання іншій особі: довідка органу опіки та піклування про передачу дитини патронатному вихователю, батькам-вихователям, до дитячого будинку сімейного типу, до інтернату тощо.</p> <p>2. Свідоцтво про смерть дитини.</p> <p>3. Рішення суду про виключення відомостей про дружину (колишню дружину) як матір з актового запису про народження дитини</p> <p>Примітки</p> <p>1. Вимога про припинення права чоловіка на утримання розглядається в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про припинення права чоловіка (колишнього чоловіка) на утримання подається до суду за зареєстрованим місцем проживання дружини (місцем її перебування) (ст. 109 ЦПК) — альтернативна підсудність.</p>	<p>Сімейний кодекс України (ст. 86, 87).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215)</p>

1	2	3
	<p>Позивачем у цій справі буде дружина, а відповідачем — чоловік.</p> <p>2. Для припинення права чоловіка на утримання з боку дружини є декілька підстав. Це:</p> <p>а) передача батьком дитини на виховання та утримання іншим особам, крім близьких родичів, діда, баби та інших;</p> <p>б) смерть дитини;</p> <p>в) позбавлення батьківства за рішенням суду;</p> <p>г) виключення відомостей про дружину як матір дитини з актового запису про народження дитини. Це може мати місце при запереченні материнства, позбавленні батьківських прав, усиновленні дитини за згодою батьків</p>	
<p>7. Позови про стягнення утримання на того з подружжя, з ким проживає дитина-інвалід</p>	<p>1. Свідоцтво про шлюб/про розірвання шлюбу, свідоцтво про народження дитини.</p> <p>2. Докази, які підтверджують, що дитина є інвалідом та потребує постійного догляду матері та цей догляд здійснює мати або батько: висновок ЛКК про те, що дитина є інвалідом без терміну повторного огляду; висновок медичної комісії про те, що дитина є безпорадною та потребує постійного стороннього догляду; довідка з місця проживання матері (якщо вона здійснює догляд), з місця проживання батька (якщо він здійснює догляд) про те, що дитина проживає з матір'ю/батьком і вона/він здійснює за нею постійний сторонній догляд.</p> <p>3. Докази, що підтверджують можливість того з батьків, хто не здійснює догляд, надавати тому, хто здійснює догляд за дитиною-інвалідом, утримання: довідка з місця роботи (служби) про розмір заробітної плати (доходу); довідка Пенсійного фонду про розмір отримуваної пенсії (довічного утримання), якщо він пенсіонер; довідка Державного ощадного банку України про наявність грошових вкладів і цінних паперів на особовому рахунку</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 55, 124).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 75, 80, 88, 182, 183, 184).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215, 367).</p> <p>Закони України:</p> <p>«Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III (зі змінами та доповненнями);</p> <p>«Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-XIV (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Постанова КМУ «Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб» від 26.02.1993 р. № 146 (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Постанови Пленуму Верховного Суду України:</p> <p>«Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5;</p> <p>«Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 р. № 14</p>

1	2	3
	<p>відповідача; довідка органів місцевого самоврядування про те, що відповідач зареєстрований підприємцем і має достатні доходи; довідка податкової інспекції про розмір його доходів згідно з декларацією; виписка з Реєстру прав власності на нерухоме майно про наявність нерухомості, земельних ділянок, які надаються в найм, оренду за плату; довідка органів ДАІ про наявність авто-, мототранспорту тощо.</p> <p>4. Довідка з місця проживання відповідача про склад сім'ї та наявність утриманців; копії рішень суду про стягнення з нього аліментів на інших дітей, батьків; про стягнення боргу; про стягнення позики; про стягнення шкоди, завданої каліцтвом або іншим пошкодженням здоров'я тощо</p>	
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимога щодо стягнення утримання з того із подружжя, з ким не проживає дитина-інвалід, розглядається в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про стягнення утримання на того із подружжя, з ким проживає дитина-інвалід, подається або за зареєстрованим місцем проживання того із подружжя (місцем його перебування), з ким проживає дитина-інвалід, або за зареєстрованим місцем проживання того, з кого стягується це утримання (місцем його перебування) (ст. 110 ЦПК) — альтернативна підсудність.</p> <p>З позовної заяви судовий збір не сплачується.</p> <p>Позивачем буде той з подружжя, з ким проживає дитина-інвалід, відповідачем — інший з подружжя.</p> <p>Утримання стягується незалежно від того, розірваний шлюб між батьками дитини-інваліда чи ні.</p> <p>2. Згідно зі ст. 88 СК для отримання утримання від другого з подружжя у зв'язку з тим, що з ним проживає дитина-інвалід, недостатньо того лише факту, що дитина є інвалідом.</p> <p>Необхідно також, щоб:</p> <p>а) дитина потребувала постійної сторонньої допомоги, догляду, що може бути підтверджене висновком ЛКК (лікарської консультативної комісії);</p> <p>б) дитина постійно проживала з одним з батьків в одному приміщенні та цей із батьків надавав необхідну сторонню допомогу (догляд);</p>	

1	2	3
	<p>в) другий із подружжя, виходячи зі свого матеріального та сімейного стану, міг надавати таке утримання. Аліменти стягуються на весь час, поки дитина-інвалід перебуватиме в цьому статусі. Аліменти присуджуються одному з подружжя у частках від заробітку (доходів) другого з подружжя та (або) у твердій грошовій сумі (ст. 80 СК). Ніхто з батьків не має права на утримання згідно зі ст. 88 СК, якщо дитина-інвалід знаходиться постійно в дитячому будинку, у спеціальній лікувальній установі.</p>	
<p>8. Позови про припинення права одного з подружжя на утримання (аліменти)</p>	<p>1. Копія рішення суду про стягнення аліментів на одного з подружжя за ст. 75, 76, 83, 85, 87, 89 СК, свідоцтво про шлюб / копія рішення суду про розірвання шлюбу або свідоцтво про розірвання шлюбу. 2. Докази про поліпшення стану здоров'я, висновок ЛКК про відмову у продовженні групи інвалідності. 3. Свідоцтво про реєстрацію повторного шлюбу. 4. Доказ того, що після припинення права на аліменти стягувач аліментів продовжував отримувати аліменти: довідка з місця роботи (служби) про те, що стягувач отримує аліменти, і розмір отриманих аліментів; довідка державного виконавця про те, що виконавчий лист не відкликано, і суму необґрунтовано отриманих аліментів. 5. Доказ того, що стягувач уже не потребує матеріальної допомоги: довідка податкової інспекції про доходи стягувача як підприємця; довідка нотаріальної контори про те, що стягувачем отримана спадщина у значній сумі, отримано нерухоме майно, земельні ділянки, які він надає в найм, оренду та має великі доходи; довідка про те, що стягувач живе разом із заможною особою, яка повністю</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 55, 124). Сімейний кодекс України (ст. 30, 75, 76, 77, 80, 81, 82). Цивільний кодекс України (ст. 16, 22, 1212 — 1215). Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215). Постанови Пленуму Верховного Суду України: «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5; «Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 р. № 14</p>

1	2	3
	<p>його (її) утримує; документи, що свідчать про те, що стягувач є засновником юридичної особи, яка має у віданні підприємства, фермерські, сільськогосподарські підприємства тощо.</p> <p>6. Доказ того, що платник аліментів неспроможний надавати матеріальну допомогу: медичний висновок про те, що він став інвалідом I, II групи, що сам потребує сторонньої допомоги; довідка Пенсійного фонду про мінімальний розмір отримуваної пенсії; довідка з місця проживання про кількість членів сім'ї, а також осіб, які перебувають на утриманні; рішення суду про стягнення аліментів на інших дітей, про стягнення боргу, позики, шкоди, завданої каліцтвом або іншим пошкодженням здоров'я, тощо</p>	
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимога про припинення утримання одного з подружжя розглядається в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства, згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про припинення утримання одного з подружжя подається до суду за зареєстрованим місцем проживання платника аліментів (ст. 109 ЦПК).</p> <p>Позивачем у справі є один із подружжя, який виплачував аліменти, а відповідачем — другий, який отримує аліменти.</p> <p>2. Аліментні зобов'язання подружжя припиняються у разі, коли відпадають умови, необхідні для стягнення утримання (ст. 76 СК) і не передбачені законодавством. Ними можуть бути:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) відновлення працездатності; б) реєстрація повторного шлюбу. <p>Ці підстави розширювальному тлумаченню не підлягають.</p> <p>Підстави для припинення правовідносин щодо утримання одного з подружжя, як вбачається зі ст. 82 СК, поділено на дві групи:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ті, які підтверджені безперечними доказами, тобто письмовими документами (ч. 1 ст. 82 СК), а тому можуть бути автоматично без рішення суду припинені державним виконавцем або самим стягувачем шляхом відкликання виконавчого листа; б) ті, наявність яких може бути встановлена судом, оскільки вони є оскаржуваними та підлягають доведенню (ч. 3 ст. 82 СК). 	

1	2	3
	<p>До них належать такі:</p> <p>а) одержувач аліментів перестав потребувати матеріальної допомоги;</p> <p>б) платник аліментів неспроможний надати матеріальну допомогу.</p> <p>3. У ч. 2 ст. 82 СК передбачений порядок повернення необґрунтовано отримуваних аліментів стягувачем в повному обсязі, але не більше ніж за три роки.</p> <p>Законодавець не ухвалював спеціального закону, за яким підлягають поверненню аліменти, отримані без достатніх правових підстав, тому до правовідносин, що розглядаються, застосовними є норми права, що містяться у відповідних статтях Сімейного (ст. 82) і Цивільного кодексів України (ст. 1212, 1213; з урахуванням специфіки п. 1 ч. 1 ст. 1215).</p> <p>Стягнення аліментів припиняється з дня набуття законної сили рішенням про припинення стягнення аліментів.</p>	
<p>9. Позови про позбавлення права на утримання або обмеження його строком</p>	<p>1. Свідоцтво про шлюб, з якого буде видно, скільки часу подружжя перебувало у шлюбі.</p> <p>2. Докази, що в одного з подружжя потреба в матеріальній допомозі з боку другого з подружжя виникла в результаті вчинення ним умисного злочину: вирок суду, що набув законної сили; постанова слідчих органів про припинення кримінальної справи за нереабілітуючими підставами тощо.</p> <p>3. Докази, що один із подружжя приховав від другого з подружжя при реєстрації шлюбу інформацію про важке (невиліковне) захворювання, знаючи про це (ст. 30 СК): довідка медичної установи про те, що один із подружжя, що є нужденним, до реєстрації шлюбу був тяжкохворим, про що знав; медична картка хворого; санаторно-курортні картки та інші документи.</p> <p>4. Докази того, що одержувач свідомо поставив себе в стан, що потребує матеріальної допомоги: довідки органів внутрішніх справ про те, що особа не займається</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 55, 124).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 30, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 83).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215).</p> <p>Постанови Пленуму Верховного Суду України:</p> <p>«Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5;</p> <p>«Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 р. № 14</p>

1	2	3
	<p>суспільно-корисною працею, зловживає спиртними напоями; висновок медичних установ, що особа є наркоманом, вживає психотропні речовини і перебуває на обліку як наркоман; дані про те, що особа, намагаючись накласти на себе руки, завдала шкоди своєму здоров'ю, що призвело до інвалідності, тощо</p> <p>Примітки</p> <p>1. Вимога про позбавлення права на утримання та обмеження його строком розглядається в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про позбавлення права на аліменти особи, яка отримує їх від другого з подружжя, подається до суду за зареєстрованим місцем проживання одержувача аліментів (місцем його перебування) (ст. 109 ЦПК).</p> <p>Позивачем у справі буде платник аліментів, а відповідачем — стягувач аліментів.</p> <p>2. Згідно з ч. 3 ст. 76 СК законодавець встановив мінімальний строк перебування у шлюбі — не менше 10 років.</p> <p>3. Поміщення одного з подружжя чоловіка, який отримує аліменти від другого з подружжя, до будинку інвалідів, будинок пристарілих на державне забезпечення може бути підставою для звільнення платника аліментів від їх сплати, якщо немає необхідності в додаткових витратах.</p> <p>4. При обмеженні строку на отримання аліментів суд не позбавляє права на їх отримання, але визначає строк, на який необхідно продовжити стягнення аліментів (наприклад, на рік, два), — законодавець конкретний строк не встановив, а тому суд повинен сам, з урахуванням конкретних обставин, встановити цей строк.</p> <p>5. Правила про позбавлення права на утримання або обмеження його строком повинні застосовуватися судом при розгляді справи про обопільне утримання як під час шлюбу, так і після розірвання шлюбу</p>	
<p>10. Позови про право на утримання жінки і чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою</p>	<p>1. Докази спільного проживання чоловіка і жінки без реєстрації шлюбу і тих, які не перебувають в іншому шлюбі:</p> <p>— свідоцтво про народження дітей, в якому чоловік записав себе батьком дитини, народженої під час спільного проживання;</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 55).</p> <p>Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята резолюцією № 34/180 Генеральної Асамблеї ООН від 18.12.1979 р.</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 74, 76, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91).</p>

1	2	3
	<p>— виписки з домової, погосподарської книг, особового рахунку, копії паспорта, з яких буде видно, коли і до кого оселився чоловік (оселилася жінка) на постійне проживання і у якості кого;</p> <p>— анкети, інші документи, що оформляються під час прийняття на роботу (службу), при оформленні пенсії, під час прийняття на військову службу, виїзду за кордон в службове відрядження, де чоловік або жінка іменують себе подружжям;</p> <p>— різного роду заяви до органів місцевого самоврядування, організації, що надають комунальні послуги, про надання пільг, субсидій, у яких чоловік і жінка значаться як єдина сім'я;</p> <p>— квитанції, особові рахунки на ім'я одного та іншого про оплату комунальних послуг, в яких як член сім'ї значиться один з них;</p> <p>— спільне придбання майна як нерухомого, так і рухомого (чеки, квитанції, договір купівлі-продажу на обох, реєстрація прав власності на обох, що підтверджується випискою з Реєстру прав власності на нерухоме майно);</p> <p>— довідки ЖЕК, ДУ, вуличного та домового комітетів про те, що чоловік і жінка проживають як подружжя тривалий час в одному приміщенні, піклуються один про одного;</p> <p>— ділове та особисте листування (листи, листівки, фотографії), з яких убачається, що чоловік і жінка спільно відпочивали, іменували себе в листах «дружина», «чоловік»,</p>	<p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215).</p> <p>Цивільний кодекс України (ст. 16, 22, 1212 — 1215).</p> <p>Закон України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-XIV (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Постанова КМУ «Про перелік видів доходів, що враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків та інших осіб» від 26.02.1993 р. № 146 (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5</p>

1	2	3
	<p>вирішували господарські та грошові питання сім'ї тощо; — довідка архіву органу РАЦС про те, що чоловік і жінка не перебувають в іншому шлюбі та не перебували за час спільного проживання.</p> <p>2. Докази того, що один з тих, що проживають спільно — чоловік і жінка — став непрацездатним: — довідка Пенсійного фонду про те, що чоловік/жінка отримує пенсію за віком; — висновок ЛКК про те, що чоловік/жінка визнані інвалідами I, II, III груп, з якого часу та з якої причини</p>	
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги щодо стягнення утримання з чоловіка і жінки, які не перебувають між собою у шлюбі та іншому шлюбі, які проживають однією сім'єю, розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Позовна заява того з них, хто став непрацездатним під час спільного проживання, про стягнення утримання з іншого подається до суду за зареєстрованим місцем проживання позивача (місцем його перебування) або за зареєстрованим місцем проживання відповідача (місцем його перебування) (ст. 110 ЦПК) — альтернативна підсудність.</p> <p>Під час подання позовної заяви судовий збір не оплачується. Позивачами та відповідачами у справах цієї категорії будуть чоловік і жінка залежно від того, хто пред'являє позов.</p> <p>2. Відповідно до ст. 9 СК фактичне подружжя, яке проживає спільно тривалий час однією сім'єю, і той з них, хто став непрацездатним під час такого проживання, мають право на утримання від іншого за правилами ст. 76 СК, однак за деякими винятками. Наприклад, якщо хтось з них став непрацездатним після припинення спільного проживання, то він не має права на утримання.</p> <p>Непрацездатність повинна виникнути лише під час спільного проживання однією сім'єю. Причинний зв'язок між тривалим спільним проживанням і непрацездатністю, що настала, доводиться позивачем.</p> <p>Якщо жінка, чоловік важко захворіли до початку спільного постійного проживання однією сім'єю, а хвороба почала прогресувати під час спільного проживання і була встановлена група інвалідності, то така особа не може вважатися такою, що стала непрацездатною під час спільного проживання, та претендувати на утримання.</p>	

1	2	3
		<p>У тому разі коли під час такого проживання буде народжена дитина і цивільний чоловік буде записаний батьком дитини, то мати дитини має право на:</p> <p>а) утримання від фактичного чоловіка — батька дитини до досягнення дитиною трьох років, а також шести років (ст. 84 СК). Винятком з цього буде те, що жінка не отримуватиме утримання по вагітності. Такі самі права має й фактичний чоловік у разі проживання з ним дитини (ст. 86 СК).</p> <p>Крім того, має право на утримання той з подружжя, з ким проживає дитина-інвалід, що передбачено ст. 88 і 89 СК.</p> <p>Для того щоб виникло право на отримання матеріальної допомоги, фактичне подружжя має довести суду, що:</p> <p>а) вони спільно проживають постійно однією сім'єю тривалий час (10 років);</p> <p>б) вони не перебувають і не перебували в період спільного проживання в іншому шлюбі;</p> <p>в) непрацездатність настала в період спільного проживання;</p> <p>г) дитина, яка народжена в такому шлюбу, визнана батьком або батьківство було встановлене в судовому порядку;</p> <p>д) фактичний чоловік (дружина) може надавати утримання.</p> <p>Право жінки та чоловіка на утримання припиняється з таких підстав:</p> <p>а) непрацездатність виникла в результаті скоєння умисного злочину;</p> <p>б) одержувач аліментів свідомо поставив себе в положення, що потребує матеріальної допомоги;</p> <p>в) дитина передана на виховання іншій особі, а також у разі її смерті;</p> <p>г) за домовленістю між чоловіком і жінкою про припинення утримання;</p> <p>д) з інших підстав, передбачених ст. 82, 83, 85, 87, 89 СК.</p>

IV. СПОРИ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ БАТЬКІВСТВА (МАТЕРИНСТВА)

Види заяв	Перелік основних документів та інших доказів, що підлягають наданню при поданні заяви в порядку підготовки справ до судового розгляду	Правові норми, що підлягають застосуванню при вирішенні спору
1	2	3
<p>1. Позови про встановлення батьківства (материнства)</p>	<p>I. Для правильного вирішення спору про встановлення визнання батьківства (материнства) необхідно мати в своєму розпорядженні документи та докази, які згідно зі ст. 60, 131 ЦПК мають бути надані позивачами при поданні позовної заяви до суду.</p> <p>Ними орієнтовно можуть бути:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Свідцтво про народження дитини, в якому батьком записана особа зі слів матері за правилами ст. 135 СК; виписка з книги реєстрації народжень. 2. Докази, які підтверджують, що сторони в період зачаття дитини проживали однією сім'єю, вели спільне господарство, мали спільний бюджет: <ul style="list-style-type: none"> — довідки ЖЕК, ДУ, вуличного та домового комітету, сільської ради про те, що сторони проживали спільно в одному приміщенні, вели спільне господарство; — особові рахунки на оплату житла, комунальних послуг, де членом сім'ї значиться позивальниця, відповідач (майбутні батьки дитини); — виписки з домових, погосподарських книг, в яких сторони значаться прописаними як сім'я; 	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 52, 55, 124).</p> <p>Декларація прав дитини, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 20.11.1959 р.</p> <p>Конвенція про права дитини, прийнята резолюцією № 44/25 Генеральної Асамблеї ООН 20.11.1989 р. (діє в Україні з 27.09.1991 р.).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 128, 131, 134, 135).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 45 — 46, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 145, 212, 215).</p> <p>Закони України:</p> <p>«Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III (зі змінами та доповненнями);</p> <p>«Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. № 2709-IV (зі змінами та доповненнями);</p> <p>«Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-XIV (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Постанови Пленуму Верховного Суду України:</p> <p>«Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства</p>

1	2	3
	<p>— договір найму житла, в якому однією зі сторін договору значиться подружжя;</p> <p>— листи друзів, знайомих, ділові листи, що направляються на ім'я сторін за адресою їх спільного проживання;</p> <p>— листи, записки, адресовані матері дитини чоловіком, зі змісту яких вбачається, що він знав про час зачаття дитини, про вагітність позивальниці;</p> <p>— чеки, квитанції про придбання та доставку сторонами меблів, предметів домашнього вжитку, електротехніки тощо.</p> <p>3. Докази того, що передбачуваний батько займався вихованням дитини спільно з його матір'ю:</p> <p>— систематичні зустрічі з дитиною в школі, у дитячому садку, в яслах тощо;</p> <p>— піклування про неї під час хвороби (відвідування її в лікарні, вдома, в санаторії, проживання з нею у себе вдома), що підтверджується довідками цих установ, показаннями свідків — лікарів, сусідів;</p> <p>— особисте оформлення дитини до дитячих установ (ясла, дитсадок, школа, інтернат, коледж тощо), що підтверджується листами керівників цих установ, ксерокопіями особистих заяв відповідача, чеками, квитанціями про оплату цих послуг;</p> <p>— організація відпочинку дитини (придбання путівок до оздоровчих літніх таборів, на туристичні круїзи, до санаторіїв за місцем своєї роботи та за особистою заявою, проведення оплати іменним грошовим переказом; спільний відпочинок в інших місцях, що підтверджується</p>	<p>та стягнення аліментів» від 15.05.2006 р. № 3;</p> <p>«Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5;</p> <p>«Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» від 30.05.1997 р. № 8 (зі змінами та доповненнями);</p> <p>«Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 р. № 14</p>

1	2	3
	<p>листами, корінцями путівок, квитанціями про оплату, сімейними фотографіями тощо); — відвідування дитини в школі, іншому навчальному закладі та зустрічі з вихователями, вчителями; перевірка успішності дитини; підпис у щоденнику як батька.</p> <p>4. Докази спільного виховання з його матір'ю: — іменні чеки, поштові грошові перекази на ім'я матері, дитини з цільовим призначенням — утримання дитини; — надсилання посилок, бандеролей з продуктами харчування, одягом для дитини; — особиста оплата утримання дитини в дитячих установах, оплата навчання в платних навчальних закладах; — особисте придбання та вручення дитині одягу, іграшок, музичних приладів, комп'ютера тощо.</p> <p>5. Докази, які з достовірністю підтверджують визнання відповідачем батьківства: — різні листи, записки, листівки, в яких відповідач називає дитину сином (дочкою); — заява до відділу РАЦС про реєстрацію шлюбу під час вагітності позивальниці; — включення дитини як своєї до списків на отримання житлової площі, до ордеру для отримання різних пільг, субсидій; — сімейні фотографії, кіно-, фотографування та інше; — розповіді товаришам по службі, друзям, що у нього народився син (дочка).</p> <p>6. У справах цієї категорії суд за клопотанням сторін може призначити судово-біологічну (судово-генетичну) експертизу за правилами ст. 143 — 146 ЦПК</p>	

1	2	3
	<p>Примітки</p> <p>1. Справи про визнання батьківства суд розглядає в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства, згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про встановлення визнання батьківства подається до суду за зареєстрованим місцем проживання відповідача (місцем його перебування) або позивальниці (ст. 110 ЦПК) — альтернативна підсудність.</p> <p>Позовна заява приймається до судового розгляду, якщо:</p> <ul style="list-style-type: none"> — дитина народжена матір'ю, яка не перебуває у шлюбі, немає спільної заяви батьків, заяви батька про батьківство або рішення суду про батьківство та запис про батька дитини у книзі народжень здійснена за прізвищем матері, а ім'я та по батькові дитини записані за вказівкою матері (ч. 1 ст. 135 СК); — у разі смерті матері, а також у разі неможливості встановити місце її проживання, запис про неї та про батька дитини здійснена за заявою родичів, інших осіб або уповноваженого представника установи охорони здоров'я, де народилася дитина (ч. 1 ст. 135 СК); — батьки дитини невідомі та запис про них у Книзі реєстрації народжень здійснений за рішенням органу опіки та піклування (ч. 2 ст. 135 СК). <p>Із заявою про встановлення визнання батьківства або материнства можуть звертатися до суду лише такі особи: мати дитини, опікун, піклувальник дитини, особа, яка утримує та виховує дитину; сама дитина, яка досягла повноліття, а також особа, яка вважає себе батьком дитини (ч. 3 ст. 128 СК). У разі подання такого позову іншими особами суддя згідно з п. 3 ч. 3 ст. 121 ЦПК відмовляє у відкритті провадження у справі, оскільки в таких випадках позивач не має права представляти інтереси дитини.</p> <p>Поняття «родичі», що вживається у СК, охоплює таких осіб: баба, дід, прабаба, прадід, повнорідні брат і сестра.</p> <p>«Членами сім'ї» є мачуха, вітчим, що проживають однією сім'єю з малолітніми, неповнолітніми дітьми (пасинком, падчеркою).</p> <p>«Інші особи» — це особи, у сім'ї яких виховується дитина. Ними можуть бути тітка, дядько, двоюрідні брат і сестра, а також сусіди або інші сторонні особи.</p> <p>Спір про походження дитини від осіб, які не перебувають у шлюбі між собою та не подали спільної заяви до органу РАЦС про реєстрацію їх як батьків, суд може вирішувати за заявою про визнання батьківства, поданою одним з батьків: особою, яка вважає себе батьком, опікуном (піклувальником) дитини; іншою особою, на утриманні якої перебуває дитина; самою дитиною, яка досягла повноліття.</p> <p>При зверненні до суду особи, на утриманні якої перебуває дитина та яка не є опікуном дитини, або чоловіка, який не перебуває у шлюбі з матір'ю дитини, яка померла або оголошена померлою, визнана недієздатною, безвісно відсутньою, позбавлена</p>	

1	2	3
	<p>батьківських прав або не проживає з дитиною не менше шести місяців і не піклується про неї, для захисту інтересів дитини до участі в справі необхідно залучати орган опіки та піклування. Особа, яка вважає себе батьком дитини, народженої жінкою, яка у момент зачаття або народження дитини перебувала у шлюбі з іншим чоловіком, має право пред'явити до останнього, якщо той записаний батьком, позов про визнання батьківства. Згідно зі ст. 129 СК зазначена особа може звернутися з такими вимогами в межах строку позовної давності (один рік), який починається з дня, коли ця особа дізналася або могла дізнатися про своє батьківство.</p> <p>У таких випадках, коли батьком дитини записана конкретна особа, вимоги про визнання батьківства повинні розглядатися одночасно з вимогами про виключення відомостей про цю особу як батька з актового запису про народження дитини.</p> <p>2. За умов, зазначених у п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 12.05.2006 р. № 3, заяву до суду про визнання материнства згідно зі ст. 131 СК може подати особа, яка вважала себе матір'ю дитини.</p> <p>Суд визнає материнство, якщо походження дитини від конкретної жінки підтверджене відповідними доказами, у тому числі висновком експертизи. Ці докази аналогічні доказам визнання батьківства, і вони детально викладені вище.</p> <p>Відповідно до ст. 213, 215 ЦПК рішення щодо батьківства (материнства) має ґрунтуватися на всебічно перевірених судом даних, які підтверджують або спростовують заявлені вимоги, — містити всі відомості, необхідні для реєстрації батьківства (материнства) в органах РАЦС.</p> <p>Питання щодо походження дитини суд вирішує на підставі будь-яких доказів про це. Висновок експерта, у тому числі за результатами судово-генетичної експертизи, необхідно оцінювати з урахуванням положень ст. 212 ЦПК, згідно з якою жодний із доказів не має для суду заздалегідь встановленого значення, суд оцінює докази в їх сукупності, а результат оцінки відображає у рішенні з наведенням мотивів їх прийняття або відхилення.</p> <p>3. Згідно зі ст. 146 ЦПК при ухиленні особи, яка бере участь у справі, від надання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести експертизу неможливо, суд залежно від того, хто з цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має значення, може визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена або відмовити в його визнанні.</p> <p>При ухиленні відповідача від проведення судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи у справах про визнання батьківства, материнства суд має право постановити ухвалу про примусовий привід на проведення такої експертизи</p>	

1	2	3
<p>2. Позови про оспорування батьківства (материнства) і виключення відомостей про батька (матір) з актового запису про народження дитини</p>	<p>1. Свідоцтво про шлюб, свідоцтво про народження дітей, копія актового запису про народження дитини.</p> <p>2. Докази, які свідчать про те, що позивач не є кровним батьком дитини:</p> <p>— проживання подружжя тривалий час окремо. Цей факт підтверджується: довідкою з місця роботи позивача, що він у період зачаття дитини перебував у довгостроковому відрядженні за межами країни; довідка військомату, що він у цей час був у зоні військових дій; показаннями свідків, що сторони проживали окремо тривалий час у різних місцях, у різній місцевості та ін.;</p> <p>— медичні картки породіллі, з яких буде видний час зачаття дитини, який записаний зі слів породіллі, і медична документація народженої дитини, де є запис про те, що дитина народжена доношеною (недоношеною), і орієнтовна дата її зачаття;</p> <p>— медичні документи позивача про стан його здоров'я до зачаття дитини та в період зачаття, які свідчать про те, що він за станом здоров'я не міг бути батьком дитини;</p> <p>— висновок судово-медичної експертизи про час зачаття дитини, судово-біологічної і судово-генетичної експертиз про виключення батьківства, про відсутність (повного) кровного споріднення.</p> <p>У тому разі, коли сторони проживали спільно та відповідачка народила дитину від іншого чоловіка, доказами виключення батьківства можуть бути:</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 55, 124).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 122, 123, 124, 126, 127, 136).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 37, 57 — 61, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 145 — 146, 212, 213, 215).</p> <p>Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 р. № 2398-VI (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Мін'юсту України від 18.10.2000 р. № 52/5 (зі змінами та доповненнями) (пп. 2.1, 2.5, 2.17, 2.20).</p> <p>Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 р. № 787.</p> <p>Постанови Пленуму Верховного Суду України:</p> <p>«Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 р. № 3 (пп. 10 — 11);</p> <p>«Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5;</p> <p>«Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 р. № 14</p>

1	2	3
	<p>— листи відповідачки до позивача, друзів про те, що дитина народжена від іншого чоловіка;</p> <p>— усне повідомлення в розмові з друзями;</p> <p>— записи телефонних розмов із позивачем, родичами, друзями, в яких позивальниця називає батьком дитини іншого чоловіка;</p> <p>— висловлювання про це в колі друзів, родичів іншого чоловіка, що він є батьком дитини тощо.</p> <p>Однак цих доказів недостатньо, а тому підсумковий висновок суддя зможе зробити після проведення судово-генетичної експертизи та її результатів у сукупності з вищеназваними доказами.</p> <p>3. Докази про вік дитини та її смерть:</p> <p>— свідоцтво про народження, з якого видно, що дитина не досягла повноліття;</p> <p>— свідоцтво про смерть дитини, з якого видно, що дитина померла до подання позовної заяви і до настання повноліття.</p> <p>4. Докази, які підтверджують, що позивач у момент реєстрації народження дитини знав, що не він є батьком дитини:</p> <p>— свідоцтво про шлюб і свідоцтво про народження дитини засвідчують, що шлюб реєструвався, коли відповідачка була вагітною;</p> <p>— листи, записки відповідачки до позивача, що вона чекає дитину від другого чоловіка тощо.</p> <p>5. Докази того, що позивач давав згоду на застосування допоміжних репродуктивних технологій:</p> <p>— медичні документи породіллі, що свідчать про те, що саме від цих технологій була зачата дитина і народжена відповідачкою;</p>	

1	2	3
	<p>— письмова згода позивача на застосування допоміжних репродуктивних технологій (ч. 1 ст. 123 СК), надана ним власноручно, оскільки така згода може бути оспорювана</p>	
<p><i>а) оспорювання батьківства після смерті особи, записаної батьком дитини</i></p>	<p>1. Докази оспорювання батьківства, що подаються після його смерті (ст. 137 СК): — свідоцтво про смерть особи, записаної батьком, померлої до народження дитини; — свідоцтво про народження дитини, в якому батьком записана померла особа; — копія свідоцтва про шлюб. 2. Докази, що підтверджують право спадкоємців на правонаступництво (ст. 37 ЦПК) про оспорювання батьківства: — свідоцтво про смерть особи, яка оспорує батьківство за життя; — лист нотаріуса і копія власноручної заяви померлого в період вагітності відповідачки про оспорювання батьківства; — наявність у суді позовної заяви померлого про оспорювання батьківства; — свідоцтво про народження дітей померлого; — свідоцтво про народження померлого, з якого видно, хто є її батьком, матір'ю при поданні ними позовної заяви до суду або підтриманні позову сина; — свідоцтво про шлюб з іншою жінкою; — лист нотаріуса про те, що всі спадкоємці прийняли спадщину шляхом подання заяви про це в шестимісячний строк з моменту відкриття спадщини. 3. Докази, що особа за життя не знала, що вона записана батьком дитини:</p>	<p>Сімейний кодекс України (ст. 136, 137). Цивільний кодекс України (ст. 1216, 1217, 1222, 1261, 1268 — 1272). Постанови Пленуму Верховного Суду України: «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 р. № 3 (п. 12); «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5</p>

1	2	3
	<ul style="list-style-type: none"> — перебування в довгостроковому службовому відрядженні за межами країни; — виконання особливого завдання державного значення без права спілкування з рідними; — перебування в полоні; — перебування в місцях, де сталися землетрус, повінь тощо; — свідоцтво про смерть цієї особи в період зачаття та народження дитини; — свідоцтво про шлюб 	
<p><i>б) право матері дитини на оспорування батьківства свого чоловіка</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Свідоцтво про шлюб між сторонами, свідоцтво про народження дитини, в якому батьком записаний відповідач. 2. Докази, які підтверджують, що відповідач не є батьком дитини: <ul style="list-style-type: none"> — медичні документи про те, що під час реєстрації шлюбу жінка була вагітною та цей факт приховала від чоловіка і працівників органу РАЦС; — медичні документи, які свідчать про те, що чоловік за станом здоров'я не міг її запліднити; — судово-біологічна, судово-генетична експертизи про виключення батьківства; — листи, записки, інші письмові докази, де позивальниця висловлювала відомості, що чоловік не є батьком народженої нею дитини 3. Докази поважності причин пропуску строку звернення до суду: <ul style="list-style-type: none"> — перебування в тривалому відрядженні; тривала важка хвороба; хвороба втрати пам'яті; перебування в зоні природних катаклізмів (повінь, шторм, землетрус тощо). 4. Докази, що інший чоловік визнає своє батьківство: <ul style="list-style-type: none"> — власноручна заява до органів РАЦС про визнання свого батьківства щодо конкретної дитини, народженої позивальницею; 	<p>Сімейний кодекс України (ст. 136, 137, 138).</p> <p>Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 р. № 2398-VI (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Мін'юсту України від 18.10.2000 р. № 52/5 (зі змінами та доповненнями) (п.п. 18).</p> <p>Постанови Пленуму Верховного Суду України:</p> <p>«Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 р. № 3 (п. 12);</p> <p>«Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі досудового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5</p>

1	2	3
	<p>— власноручна заява, подана ним до суду спільно із заявою позивальниці про оспорування батьківства і вилучення з актового запису про народження дитини відомостей про нього як про батька</p>	
<p><i>в) спір про материнство</i></p>	<p>1. Докази, які підтверджують, що дитина є дитиною позивальниці, а не жінки, записаної її матір'ю:</p> <ul style="list-style-type: none"> — свідоцтво про народження дитини, з якого вбачаються дата та місце народження дитини; — медичні документи позивальниці про перебування її в конкретний час у пологовому будинку, іншій медичній установі; — довідка або свідоцтво про смерть дитини; — показання свідків і персоналу лікувальної установи, осіб, які знаходилися з нею в лікарні, про те, що вона народила живу дитину; — медичні документи про те, що відповідачка у справі в цей час перебувала в лікарні та народжувала дитину; — показання свідків та персоналу лікувальної установи, осіб, які знаходяться в цей час у палаті, про те, що відповідачка народжувала дитину, але вона у неї була мертвою; — судово-біологічна, судово-генетична експертизи. <p>2. Докази про те, що позивальниця народила дитину та передала іншій жінці:</p> <ul style="list-style-type: none"> — медичні документи породіллі (позивальниці), які свідчать про те, що вона народила дитину; — дані про те, що інша жінка в цей час не народжувала або що вона не може народити дитину. <p>3. Докази того, що дитина була кинута, залишена позивальницею:</p> <ul style="list-style-type: none"> — листи органів внутрішніх справ, матеріали кримінальної справи; 	<p>Сімейний кодекс України (ст. 122, 123, 124, 126, 127, 138, 139). Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 37, 79 — 89, 110, 119 — 121, 131 — 137, 145 — 146, 212, 213, 215). Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Мін'юсту України від 18.10.2000 р. № 52/5 (зі змінами та доповненнями). Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 р. № 3 (п. 13)</p>

1	2	3
	<p>— показання осіб, які приймали пологи у позивальниці вдома, тощо.</p> <p>4. Докази, які свідчать про те, що дитина народжена в результаті перенесення в організм іншої жінки ембріона особи, зачатої подружжям, докази народження дитини дружиною після перенесення до її організму ембріона особи, зачатої її чоловіком та іншою жінкою (ст. 123 СК):</p> <p>— письмова згода подружжя, іншої жінки, іншого чоловіка, що зберігалася в медичній установі, яка застосовувала допоміжні репродуктивні технології</p>	
	<p>Примітки</p> <p>1. Всі чотири вимоги, пов'язані із оспоруванням батьківства, материнства, розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства, згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>2. У судовому порядку батьківство може бути оспороване як у випадках, коли у Книзі реєстрації народжень батьками дитини записані особи, яка перебувають у шлюбі між собою (ст. 122, 124 СК), так і тоді, коли при реєстрації народження дитини її батьками згідно зі спільною заявою батьків або заявою чоловіка, який визнавав себе батьком, записана особа, яка не перебувала у шлюбі з матір'ю дитини (ст. 126, 127 СК).</p> <p>Згідно зі ст. 136 СК оспорування батьківства можливе лише після реєстрації народження дитини та до досягнення нею повноліття, але не при придбанні повної цивільної дієздатності, а в разі смерті дитини не допускається.</p> <p>Оспорювати батьківство має право особа, яка записана у Книзі реєстрації народжень (ст. 136 СК), шляхом пред'явлення позову про виключення відомостей про нього як про батька з актового запису про народження дитини, а також жінка, яка народила дитину у шлюбі (ст. 138 СК) і звертається з позовом про вилучення з цього запису відомостей про її чоловіка як батька дитини.</p> <p>Предметом доказу у таких справах є відсутність кровного споріднення між особою, записаною батьком, і дитиною. У разі доведення цієї обставини суд постановляє рішення про вилучення оспорованих відомостей з актового запису про народження дитини.</p> <p>При цьому відповідні вимоги жінки суд може задовольнити лише за умови подання іншою особою заяви про своє батьківство. Особа, яка в момент реєстрації її батьком знала, що не є такою, а також особа, яка дала згоду на штучне запліднення своєї дружини, не мають права оспорювати батьківство.</p>	

1	2	3
		<p>Для вимоги чоловіка про вилучення вимог про нього як про батька з актового запису про народження дитини позовна давність не встановлена, а для вимог дружини про вилучення з цього запису відомостей про її чоловіка як про батька позовна давність становить 1 рік і починає відлік з дня реєстрації дитини.</p> <p>Статтею 137 СК передбачена можливість оспорування батьківства і після смерті особи, записаної батьком дитини. Якщо така особа померла до народження дитини, оспорити батьківство мають право спадкоємці цієї особи, за умови подання ним за життя заяви нотаріусу про оспорування свого батьківства. У разі настання смерті особи після оспорування нею батьківства в суді її спадкоємці можуть підтримати заяву згідно з положеннями ст. 37 ЦПК про процесуальне правонаступництво в цивільних справах. Якщо ж особа не знала про те, що її записали батьком дитини, і померла, оспорити її батьківство мають право її спадкоємці першої черги згідно із законом, зазначені у ст. 1261 ЦК: дружина, батьки, діти.</p> <p>У названих ситуаціях батьківство оспорується шляхом пред'явлення позову про виключення відомостей про померлу особу як батька з актового запису про народження дитини. Для цих вимог позовна давність не встановлена.</p> <p>Згідно зі ст. 139 СК суд вирішує спори про материнство лише за позовом жінки, записаної у Книзі реєстрації народжень матір'ю дитини, про виключення відомостей про неї як матері з актового запису про народження дитини або за позовом жінки, яка вважає себе матір'ю дитини, — про визнання її материнства та внесення змін до актового запису про народження дитини, матір'ю якої записана інша жінка. У разі народження дитини в результаті імплантації зародка (ембріона), зачатого подружжям, до організму іншої жінки або ембріона, зачатого чоловіком, який перебуває у шлюбі, та іншої жінки, — до організму його дружини (ч. 2, 3 ст. 123 СК), материнство не може бути оспорене.</p> <p>Предметом доведення у цих справах є відсутність кровного споріднення між дитиною і жінкою, зазначеною матір'ю в актовому записі про народження дитини, і наявність такого споріднення між дитиною і жінкою, яка вважала себе матір'ю дитини.</p> <p>Для вимог про оспорування материнства жінкою, записаною як матір дитини, позовна давність не встановлена. А для вимог жінки про визнання її материнства позовна давність становить один рік і починає спливати з дня, коли жінка дізналася або могла дізнатися, що є матір'ю дитини.</p> <p>Згідно зі ст. 140 СК стягнення з особи, записаної батьком, матір'ю, аліментів на дитину не є перешкодою для звернення до суду з позовом про виключення відомостей про неї як про батька, матір дитини з актового запису про його народження.</p> <p>Задоволення судом зазначених вимог не може бути підставою для перегляду рішення про стягнення аліментів у зв'язку з нововиявленими обставинами (п. 1 ч. 2 ст. 361 ЦПК) (пп. 10 — 14 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 р. № 5)</p>

V. СПОРИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИХОВАННЯМ ДІТЕЙ

Види заяв	Перелік основних документів та інших доказів, що підлягають наданню при поданні заяви в порядку підготовки справ до судового розгляду	Правові норми, що підлягають застосуванню при вирішенні спору
1	2	3
<p>1. Позови про вирішення спору щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї</p>	<p>1. Свідоцтво про шлюб, свідоцтво про розірвання шлюбу або їх копії. 2. Свідоцтво про народження дітей, копія рішення суду про усиновлення, копія рішення суду про визнання батьківства. 3. Копія рішення органу опіки та піклування про порядок участі одного з батьків, який проживає окремо від дитини (дітей), в її вихованні (ст. 158 СК). 4. Матеріали перевірки органів опіки та піклування з питань умов життя дітей і їх батьків. 5. Докази про те, що один із батьків, який проживає з дитиною, ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування: — акти про те, що відповідач: — ховає дитину від позивача в ті дні, коли йому дозволено з нею зустрічатися; — вживає заходів для того, щоб дитина відмовлялася зустрічатися з батьком (матір'ю); — постійно змінює місця проживання, дитячі установи, школи, не повідомляючи про це позивача. 6. Докази про те, що зустрічі дитини з другим із батьків є шкідливими: — батько (мати) приходить на побачення з дитиною</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 55, 124). Сімейний кодекс України (ст. 141, 150 — 159). Цивільний кодекс України (ст. 22, 23, 29, 1166, 1167). Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 46, 79 — 89, 109, 119 — 121, 131 — 137, 212, 215). Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III (зі змінами та доповненнями). Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений постановою КМУ від 24.09.2008 р. № 866 (зі змінами та доповненнями) (пп. 69 — 74). Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5</p>

1	2	3
	<p>в нетверезому стані, лихословить, вживає спиртні напої у присутності дитини, приводить сторонню жінку (чоловіка).</p> <p>7. Докази завдання позивачу моральної та матеріальної шкоди (ст. 22, 23, 1166, 1167 ЦК):</p> <ul style="list-style-type: none"> — чеки, квитанції про оплату послуг адвоката, оплата для отримання окремих документів, транспортні витрати, оплата проживання в готелі, харчування тощо; — наявність моральної шкоди доводиться виходячи з вимог ст. 23, 1167 ЦК 	
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимога про вирішення спору щодо участі у вихованні дитини того з батьків, який проживає окремо від неї, розглядається в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про це подається до суду за місцем знаходження дитини та одного з його батьків (ст. 109 ЦПК), тобто за місцем проживання відповідача.</p> <p>Позивачами та відповідачами у такій справі будуть батьки. Як зацікавлену особу суд повинен залучити орган опіки та піклування.</p> <p>2. Під час розгляду судом сперечань між батьками щодо виховання дитини районна, районна в м. Києві, Севастополі держадміністрація, виконавчий орган міської, районної в місті ради подає до суду письмовий висновок про спосіб участі одного з батьків у вихованні дитини, місце та часи спілкування, складений на підставі відомостей, отриманих службою у справах дітей у результаті проведених бесід з батьками, дитиною, родичами, що беруть участь в її вихованні, обстеження умов проживання дитини, батьків, а також на підставі інших документів, що стосуються цієї справи.</p> <p>3. При вирішенні спору про участь одного з батьків у вихованні дитини береться до уваги ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення, у тому числі стан психічного здоров'я одного з батьків, зловживання ним алкогольними напоями або наркотичними засобами.</p> <p>Якщо суд дійде висновку, що цей порядок недостатньо зручний для батьків дитини, він визначає свій, але з урахуванням висновку органу опіки та піклування (ч. 2 ст. 159 СК)</p>	

1	2	3
<p>2. Повози у спорах між матір'ю і батьком про місце проживання малолітньої дитини</p>	<p>1. 1. Копія свідоцтва про шлюб, свідоцтва про розірвання шлюбу, визнання шлюбу недійсним.</p> <p>2. Копія свідоцтва про народження дітей, копія рішення суду про усиновлення, визнання батьківства.</p> <p>3. Довідка з місця проживання про те, з ким проживає дитина та у кого перебуває на утриманні.</p> <p>4. Довідка лікувальної установи про стан здоров'я малолітньої дитини, про потребу у сторонній допомозі та догляді виходячи з віку цієї дитини.</p> <p>5. Докази того, хто з батьків може забезпечити належне виховання дитини:</p> <ul style="list-style-type: none"> — характеристики на батьків з місця роботи, служби, з місця проживання; — довідки про стан здоров'я кожного з батьків; — довідки та матеріали органів внутрішніх справ, що батьки (один з них) зловживають спиртними напоями, вживають наркотики, неодноразово затримувалися з приводу своєї поведінки в сім'ї, на вулиці, раніше судимі; — довідки медичної установи, що один з батьків психічно хворий, агресивний під час ремісії; — довідки про заробітки (доходи) сторін; — довідки про наявність своєї житлової площі, про склад сім'ї, наявність чоловіка (дружини), дітей; їх вік, стан здоров'я (мається на увазі дітей); — про наявність рідних братів, сестер; — дані про ставлення другої дружини (чоловіка) до дітей від першого шлюбу (або письмова заява, що вони не заперечують, щоб в їх сім'ї жила дитина, або у розмові з представником органу опіки та піклування); 	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 55, 124).</p> <p>Конвенція про права дитини, прийнята резолюцією № 44/25 Генеральної Асамблеї ООН 20.11.1989 р. (діє в Україні з 27.09.1991 р.) (ст. 9, 12).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 19, 141, 150 — 160, 161, 171).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 45 — 46, 57 — 61, 79 — 89, 109, 119 — 121, 131 — 137, 212, 213, 217, 367).</p> <p>Закони України:</p> <p>«Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III (зі змінами та доповненнями) (ст. 15);</p> <p>«Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. № 2709-IV (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений постановою КМУ від 24.09.2008 р. № 866 (зі змінами та доповненнями) (пп. 69 — 74).</p> <p>Постанови Пленуму Верховного Суду України:</p> <p>«Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» від 22.12.2006 р. № 9;</p> <p>«Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5;</p> <p>«Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 р. № 14</p>

1	2	3
	<p>— характеристика на другого чоловіка (дружину), дані про його поведінку в побуті, ставлення до своїх дітей.</p> <p>II. 1. Довідка про наявність у малолітньої дитини діда, баби або інших родичів, які згодні узяти на виховання малолітнього внука:</p> <p>— довідка про їх вік, стан здоров'я (інвалід I, II, III групи, психологічно хворий, страждає на епілепсію, алкоголізм тощо);</p> <p>— довідка медичної установи, що особа, яка виявила бажання взяти дитини, сама потребує сторонньої допомоги та догляду;</p> <p>— довідка про те, що дід, баба матеріально забезпечені;</p> <p>— довідка ЖЕКу, ДУ, вуличного комітету, уповноваженого з прав дітей про те, що дитина з дня народження виховувалася у діда, баби, інших родичів тощо.</p> <p>III. 1. Акт обстеження житлових і побутових умов батьків, висновок органу опіки та піклування про можливість передачі дитини на виховання одному з батьків, діду, бабі, іншій особі або про неможливість передачі з повним аналізом аргументів про це.</p> <p>2. Оформлене письмово бажання дитини відносно того, з ким би вона залишилася проживати, як вона ставиться до батьків (окремо до кожного).</p> <p>3. Висновок органу опіки та піклування про те, що немає правових підстав передачі дитини батькам, іншим особам, і вимога про передачу дитини їм на виховання</p>	
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги про визначення місця проживання малолітньої дитини (дітей) розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p>	

1	2	3
	<p>Заява щодо місця проживання малолітньої дитини подається до суду за зареєстрованим місцем проживання одного з батьків (місцем його перебування), до якого пред'являється позов (ст. 109 ЦПК, якщо в такому позові висуваються і аліментні вимоги, то підсудність є альтернативною (ст. 110 ЦПК).</p> <p>Сторонами у справах цієї категорії будуть батьки, суд може залучити діда, бабку, інших родичів (ст. 36 ЦПК, ч. 3 ст. 131 СК). Участь у справі органу опіки та піклування є обов'язково для дачі висновку про те, з ким має проживати малолітня дитина.</p> <p>2. До малолітніх дітей належать діти, які не досягли чотирнадцяти років (ст. 31 ЦК). Спір про місце проживання дітей до чотирнадцяти років вирішується органом опіки та піклування або судом (ст. 29 ЦК, ст. 161 СК).</p> <p>Вирішуючи такі спори, суди повинні виходити не з формальних міркувань, а з фактичних інтересів дітей і умов їх нормального виховання.</p> <p>Вирішуючи спори між батьками, які проживають окремо (у тому числі й в одній квартирі, житловому будинку), про те, з ким із них і хто саме з дітей залишається, суд, виходячи з установленної ст. 141 СК рівності прав та обов'язків батька і матері стосовно своїх дітей, повинен постановити рішення, яке б відповідало інтересам малолітньої дитини. При цьому суд враховує, хто з батьків приділяє більше уваги дітям і піклується про них, їх вік і прихильність до кожного з батьків, про особисті якості батьків, можливість створення належних умов для виховання, маючи на увазі, що перевага в матеріально-побутовому стані одного з батьків сама собою не є вирішальною умовою для передачі йому дітей. Суд може взяти до уваги бажання дитини (ст. 171 СК), хоча воно й не є обов'язковим для нього.</p> <p>Якщо буде встановлено, що жоден з батьків, ні бабка, ні дід, ні особа, в якій дитина перебуває на вихованні, неспроможні забезпечити їй належного виховання, суд на вимогу органу опіки та піклування може постановити рішення про відібрання дитини у особи, з якою вона проживає, і передачі її на піклування до органу опіки та піклування.</p> <p>3. Якщо один із батьків або інша особа самовільно, без згоди другого з батьків або інших осіб, з якими на підставі закону або рішення суду проживала малолітня дитина, або дитячого закладу (установи), в якому за рішенням органу опіки та піклування або суду проживала дитина, змінить її місце проживання, у тому числі шляхом її викрадення, суд за позовом зацікавленої особи має право негайно постановити рішення про відібрання дитини та повернення її за попереднім місцем проживання.</p> <p>Дитина не може бути повернена лише тоді, коли залишення її за попереднім місцем проживання створить реальну небезпеку для її життя та здоров'я або обставини змінилися так, що повернення суперечить її інтересам.</p> <p>Особа, яка самовільно змінила місце проживання малолітньої дитини, зобов'язана відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану тому, з ким вона проживала (ст. 162 СК)</p>	

1	2	3
<p>3. Позови про відібрання малолітньої дитини в інших осіб</p>	<p>1. Свідоцтво про шлюб, свідоцтво про розірвання шлюбу (їх копії), рішення суду про визнання шлюбу недійсним (його копія). 2. Копія свідоцтва про народження дитини (дітей); копія рішення суду про усиновлення, про визнання батьківства (материнства). 3. Акти, інші матеріали, що свідчать про те, що малолітні діти перебувають у осіб не на законних підставах. 4. Документи, які свідчать про те, що відповідачі заволоділи дітьми після смерті одного з батьків, що вони за згодою батьків виховувалися в інших осіб, які відмовилися повернути дітей, найчастіше це дід, бабка. 5. Докази, які свідчать про те, що батьки можуть утримувати та виховувати дітей: письмові дані, що характеризують поведінку батьків у побуті, товаристві; довідки про матеріальний і сімейний стан; довідки про наявність своєї житлової площі, довідки про стан їх здоров'я, вік, що надають право належним чином виховувати та утримувати дітей; довідки органів внутрішніх справ, медичних установ про відсутність (або наявність) шкідливих звичок (зловживання спиртними напоями, наркотиками, вживання психотропних речовин, гра в азартні ігри); дані про ставлення до дитини мачухи, вітчима, чи згодні вони, щоб дитина жила в сім'ї (письмова заява про це до суду або до органу опіки та піклування); ставлення самих батьків до дітей; скільки часу дитина проживала в інших осіб, її прихильність до них, бажання залишитися в цій сім'ї тощо.</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 55, 124). Конвенція про права дитини, прийнята резолюцією № 44/25 Генеральної Асамблеї ООН 20.11.1989 р. (діє в Україні з 27.09.1991 р.). Сімейний кодекс України (ст. 19, 141, 151, 152, 157, 163, 171). Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 45 — 46, 109, 119 — 121, 131 — 137, 212, 213, 215). Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III (зі змінами та доповненнями). Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений постановою КМУ від 24.09.2008 р. № 866 (зі змінами та доповненнями). Постанови Пленуму Верховного Суду України: «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5; «Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 р. № 14</p>

1	2	3
	<p>6. Висновок органу опіки та піклування з приводу вирішення спору разом з актами обстежень житлових і побутових умов батьків і осіб, які утримують дітей, акт про бесіду з малолітньою дитиною про те, з ким вона бажає проживати, чим обґрунтовує свою думку</p>	
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги про відібрання малолітньої дитини розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Заява про відібрання малолітньої дитини в інших осіб подається до суду за зареєстрованим місцем проживання відповідача, який утримує дитину (ст. 109 ЦПК).</p> <p>Сторонами у справі будуть батьки (один з батьків) як позивачі, відповідач (відповідачі) — особа (особи), що утримують малолітню дитину. Як зацікавлена особа залучається орган опіки та піклування для надання свого висновку в судовому засіданні.</p> <p>2. При вирішенні таких спорів суди повинні виходити не з формальних міркувань, а з фактичних інтересів дітей та умов їх нормального виховання. Зокрема, при розгляді позовів батьків про відібрання дітей у осіб, які утримують останніх у себе без законних підстав, суд не пов'язаний правом батьків, якщо передача їм дитини суперечить інтересам останньої.</p> <p>У цих справах суд бере до відома, зокрема, можливість батьків забезпечити належне виховання дитини, характер їх взаємовідносин з нею, прихильність дітей до осіб, в яких вони знаходяться</p>	
<p>4. Позови про позбавлення батьківських прав</p>	<p>1. Загальні докази: копії свідоцтва про шлюб, розірвання шлюбу, визнання шлюбу недійсним.</p> <p>2. Свідоцтва про народження дітей, рішення суду про усиновлення, рішення суду про встановлення визнання батьківства.</p> <p>Докази, за якими мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав залежно від підстав, передбачених ст. 164 СК:</p> <p>А) ухилення від виконання батьківських обов'язків з виховання дітей:</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 52, 55, 124).</p> <p>Конвенція про права дитини, прийнята резолюцією № 44/25 Генеральної Асамблеї ООН 20.11.1989 р. (діє в Україні з 27.09.1991 р.).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 19, 141, 143, 150 — 157, 164 — 166, 167, 168).</p> <p>Кримінальний кодекс України (ст. 126, 150, 155, 156, 164).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 57 — 61, 79 — 89, 109, 119 — 121, 131 — 137, 145 — 146, 212, 213, 215).</p>

1	2	3
	<p>відмова без поважної причини забрати дитину з пологового будинку або з іншої установи охорони здоров'я та нездійснення піклування про неї протягом шести місяців. Доказами цих обставин можуть бути: довідки, акти з пологового будинку, що батьку, матері неодноразово пропонувалося забрати дитину; довідка цих установ, що мати втекла з пологового будинку, залишивши дитину; матеріали про розшук матері тощо.</p> <p>Дані про ухилення одним або двома батьками від своїх обов'язків з виховання дитини: довідка державного виконавця про те, що відповідач (відповідачі) ухиляється від сплати аліментів, довідка органів внутрішніх справ про розшук особи як неплатника аліментів; притягнення особи до кримінальної відповідальності за злісне ухилення від сплати аліментів; довідки дитячих і шкільних закладів про те, що батьки не цікавляться дітьми, на виклики не з'являються; акти, складені органами внутрішніх справ за участі сусідів про те, що діти тривалий час залишаються вдома одні, голодують, довідки пожежних інспекторів, що залишені діти без нагляду батьків підпалили квартиру (будинки), і багато іншого.</p> <p>У порядку заперечення відповідачі можуть представити: довідки з місця роботи (служби), що вони працюють та отримують заробітну плату (доходи), однак оскільки зарплата своєчасно не виплачується, він (вона) не можуть сплачувати аліменти;</p>	<p>Закони України: «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III (зі змінами та доповненнями); «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. № 2709-IV (зі змінами та доповненнями); «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 р. № 2789-III (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Порядок розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу, затверджений постановою КМУ від 26.04.2003 р. № 616 (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений постановою КМУ від 24.09.2008 р. № 866 (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Постанови Пленуму Верховного Суду України: «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та відновлення батьківських прав» від 30.03.2007 р. № 3 (зі змінами та доповненнями); «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5; «Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 р. № 14</p>

1	2	3
	<p>довідки з лікувальних установ, висновки ЛКК, що відповідач тяжко хворий, є інвалідом, що він психічно хворий: довідка про перебування у тривалому закордонному відрядженні; довідка військкомату, що батько перебував у місцях військових дій, у полоні; про перебування в місцях позбавлення волі; доказ, що позивальниця перешкоджала спілкуванню з дитиною, тощо;</p> <p>Б) жорстоке поводження з дитиною. Жорстоке поводження з дітьми може проявлятися в бузுவірських методах побиття, психічному насильстві, приниженні людської гідності. Доказами такого ставлення можуть бути: акти медичного огляду дитини, які підтверджують побиття та ступінь тяжкості нанесених побоїв; матеріали органів внутрішніх справ, прокуратури з перевірки скарг одного з батьків, сусідів, вчителів, що підтверджують фізичне та психічне насильство; акти, складені вихователями дитячих установ, вчителями школи про те, що дитина приходиться у садок, школу побитою; показання свідків;</p> <p>В) батьки дитини є хронічними алкоголіками або наркоманами. Факт про те, що мати, батько є хронічними алкоголіками або наркоманами, має бути підтверджений відповідними медичними висновками. У деяких випадках суд на прохання осіб, які беруть участь у справі, може призначити судово-медичну експертизу;</p> <p>Г) батьки дитини вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебрацтва і бродяжництва.</p>	

1	2	3
	<p>Як експлуатацію дитини слід розглядати залучення її до непосильної праці, до занять проституцією, злочинною діяльністю або примус до бродяжництва.</p> <p>Доказом цьому можуть бути: акти, складені співробітниками органів внутрішніх справ, що діти затримувалися як жебраки та до цього їх примушували батьки; протоколи органів внутрішніх справ про затримання дівчаток, які займаються проституцією, і про те, що до цього їх примушували батьки; довідки медичних установ про те, що до них були доставлені виснажені, худі діти і, з їх слів, цьому сприяла важка праця, до якої їх примушували батьки, і багато іншого;</p> <p>Д) батьки дитини засуджені за скоєння умисного злочину. Доказом цьому служить звинувачувальний вирок суду, що набув законної сили;</p> <p>Е) батьки дитини чинять шкідливий вплив на дітей своєю аморальною антигромадською поведінкою. Доказом такої поведінці батьків (одного з батьків) є: довідки органів внутрішніх справ про те, що батько у присутності дитини по-звірячому бив її матір, насилував; відповідач у присутності дитини розпивав спиртні напої; вчиняв бешкети, при яких бив не лише членів сім'ї, а й сторонніх осіб; кіно-, фотографування про мерзенну поведінку батька у присутності дитини; довідки органів внутрішніх справ про сексуальне домагання батька до неповнолітніх дочок тощо.</p> <p>Слід зауважити, що остання підстава для позбавлення батьків батьківських прав законом не передбачена</p>	

1	2	3
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги про позбавлення батьківських прав розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p> <p>Позовна заява подається до суду за зареєстрованим місцем проживання (місцем перебування) відповідача (ст. 109 ЦПК).</p> <p>Право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав мають один з батьків, опікун, піклувальник, особа, в сім'ї якої проживає дитина, установи охорони здоров'я, навчальна або інша дитяча установа, в якій вона перебуває, орган опіки та піклування, прокурор, а також сама дитина, яка досягла чотирнадцяти років (ст. 165 СК).</p> <p>Відповідачем притягатиметься другий із батьків або обидва батька.</p> <p>2. Позбавлення батьківських прав (тобто прав на виховання дитини, захист її інтересів, на відібрання дитини в інших осіб, які незаконно її утримували, тощо), наданих батькам за фактом споріднення з ним, є крайнім заходом впливу на осіб, які не виконують батьківських обов'язків, тому питання про його застосування слід вирішувати лише після повного, всебічного, об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема ставлення батьків до дітей.</p> <p>Особи можуть бути позбавлені батьківських прав лише стосовно дитини, яка не досягла вісімнадцяти років, тільки на підставах ст. 164 СК.</p> <p>Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідним харчуванням, медичним наглядом, не проводять лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального світогляду: не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не допомагають засвоєнню нею загально визнаних норм поведінки, моралі; не виявляють цікавості до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти. Зазначені чинники, як кожний окремо, так і в сукупності, необхідно розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, які свідомо нехтують своїми обов'язками.</p> <p>Жорстоке поводження полягає у фізичному або психічному насильстві, вживанні недопустимих методів виховання, приниженні людської гідності, честі тощо.</p> <p>Хронічний алкоголізм батьків і пристрасть їх до наркотиків мають бути підтверджені відповідними медичними висновками.</p> <p>Як експлуатація дитини слід розглядати залучення її до непосильної праці, до заняття проституцією, злочинною діяльністю або примус до жебрацтва.</p> <p>Якщо позов про позбавлення батьківських прав заявлений на декількох підставах, суди зобов'язані перевіряти та обґрунтовувати в рішенні кожен з них.</p>	

1	2	3
	<p>Одночасно з позбавленням батьківських прав суд може на вимогу позивача або за власною ініціативою вирішити питання про стягнення аліментів на дитину.</p> <p>На підставах, передбачених пп. 2, 4, 5 ч. 1 ст. 164 СК, особи можуть бути позбавлені батьківських прав лише в разі досягнення ними повноліття.</p> <p>Позбавлення батьківських прав неповнолітніх батька, матері можливо лише у випадках, визначених пп. 1, 3 ч. 1 ст. 164 СК, а саме, якщо вони не забрали дитину з пологового будинку або іншої установи охорони здоров'я без поважних причин і протягом шести місяців не проявляли щодо неї батьківської піклування або якщо вони жорстоко поводитися з дитиною.</p> <p>Не можна позбавляти батьківських прав особу, яка не виконує своїх батьківських обов'язків унаслідок душевної хвороби, недоумства або іншого важкого захворювання (крім хронічного алкоголізму або наркоманії) або з інших, не залежних від неї причин.</p> <p>Враховуючи те, що позбавлення батьківських прав є крайнім методом, суд може у виняткових випадках при доведеності винної поведінки будь-кого з батьків або їх обох з урахуванням їх поведінки, особи батька, матері, а також інших конкретних обставин справи відмовити в задоволенні позову про позбавлення батьківських прав, попередивши відповідача про необхідність змінити ставлення до виховання дитини (дітей) і поклавши на орган опіки та піклування контроль за виконанням ними батьківських обов'язків. Постановляючи таке рішення, суд має право вирішити питання про відібрання дитини у відповідача та передати її органу опіки та піклування (якщо цього вимагають її інтереси), але не має права при цьому визначати конкретну установу.</p> <p>Згідно зі ст. 242 СК усиновлювач може бути позбавлений батьківських прав. При цьому настають наслідки, установлені ст. 166 СК. У разі смерті усиновлювача, позбавленого батьківських прав, дитина отримує право на спадкоємство на загальних підставах, оскільки діти не позбавляються майнових прав, заснованих на сімейному зв'язку, і залишаються спадкоємцями першої черги (пп. 14 — 18 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 р. № 30)</p>	
<p>5. Позови про відібрання дитини у батьків (без позбавлення їх батьківських прав)</p>	<p>1. Свідоцтво про шлюб, свідоцтво про розірвання шлюбу (їх копії), копія рішення суду про визнання шлюбу недійсним.</p> <p>2. Свідоцтва про народження дітей (їх копії), копія рішення суду про усиновлення, копія рішення суду про встановлення визнання батьківства.</p> <p>3. Докази, які підтверджують, що дітей небезпечно залишати у батьків, інших осіб: дані про те,</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 52, 55, 124).</p> <p>Конвенція про права дитини, прийнята резолюцією № 44/25 Генеральної Асамблеї ООН 20.11.1989 р. (діє в Україні з 27.09.1991 р.).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 19, 141, 143, 150 — 157, 164 — 168, 170).</p> <p>Кримінальний кодекс України (ст. 126, 150, 155, 156, 164).</p>

1	2	3
	<p>що батьки не забезпечують дітей необхідним харчуванням (акти комісій, показання сусідів, довідки лікарів-педіатрів про виснаження дітей); дані про те, що діти не вчать або у них відсутні підручники, місце для навчання (листи вчителів про невідвідування дітьми школи, їх акти про відсутність умов для навчання); дані про те, що діти не відвідують медичні установи для профілактики, що вони часто хворіють, а батьки їх не лікують (довідки медичних установ, показання дільничного лікаря); дані про те, що батьки залишають дітей одних вдома, що не цікавляться їх навчанням, не ходять з ними і в місця культурного відпочинку (акти сусідів за участі органів внутрішніх справ, місцевих депутатів, листи директора школи, навчальної установи); дані про те, що діти розлучені, лихословлять, б'ють однолітків, за що неодноразово доставлялися до органів внутрішніх справ (матеріали міліцейських перевірок, протоколи засідань комісії у справах неповнолітніх, висновок органу опіки та піклування). Жорстоке поводження з дітьми підтверджується: актами судово-медичних експертиз, актами обстеження дитини на предмет тяжкості завданих тілесних ушкоджень, документами перевірки органами внутрішніх справ заяв другого батька, сусідів про побиття дитини, протоколами комісії у справах неповнолітніх); даними про те, що батьки примушують дітей займатися жебрацтвом (матеріали затримання дітей органами</p>	<p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 45 — 47, 57 — 61, 79 — 89, 109, 119 — 121, 131 — 137, 145 — 146, 212, 213, 215, 367). Закони України: «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III (зі змінами та доповненнями); «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 р. № 2789-III (зі змінами та доповненнями); «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-XIV (зі змінами та доповненнями) (ст. 67, 78); «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. № 2709-IV (зі змінами та доповненнями). Порядок розгляду заяв і повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу, затверджений постановою КМУ від 26.04.2003 р. № 616 (зі змінами та доповненнями). Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений постановою КМУ від 24.09.2008 р. № 866 (зі змінами та доповненнями) (пп. 8, 67 — 79). Постанови Пленуму Верховного Суду України: «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та відновлення батьківських прав» від 30.03.2007 р. № 3 (зі змінами та доповненнями); «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5</p>

1	2	3
	<p>внутрішніх справ, уповноваженими у справах неповнолітніх); даними, що батьки примушують дітей займатися проституцією (матеріали затримання дітей органами внутрішніх справ, уповноваженими у справах неповнолітніх, протоколами адмінкомісії тощо); даними, що дітей примушують виконувати непосильну для них роботу (актами комісії у справах неповнолітніх, актами інспектора з охорони праці тощо).</p> <p>Хронічний алкоголізм батьків, пристрасть до наркотиків підтверджуються лише відповідними висновками відповідних медичних установ, довідками про те, що вони перебувають на диспансерному обліку із цього приводу.</p> <p>Засудження до позбавлення свободи за умисний злочин стосовно дитини підтверджується звинувачувальним вироком, що набув законної сили.</p> <p>4. Дані про наявність у дітей другого з батьків, діда, баби, інших родичів, гідних виховувати відібраних дітей (характеристики, довідки про матеріальний і сімейний стан, висновок органу опіки та піклування про можливість передачі їм дітей, а також їх заява про бажання взяти на виховання дітей).</p> <p>5. Дані про явну загрозу життю дітей, що надає право суду негайно відібрати дітей у порядку забезпечення позову (діти вмирили з голоду, діти знаходилися в будинку, який горів, батьки в запої тощо)</p>	
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги про відібрання дітей у батьків без позбавлення батьківських прав розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК.</p>	

1	2	3
	<p>Позовна заява про відібрання дітей у батьків подається до суду за зареєстрованим місцем проживання (місцем перебування) відповідача (ст. 109 ЦПК).</p> <p>Право на звернення до суду з позовом про відібрання дітей без позбавлення батьківських прав мають один з батьків, опікун, піклувальник, особа, в сім'ї якої проживає дитина, установа охорони здоров'я, навчальна або інша дитяча установа, в якій вона перебуває, орган опіки та піклування, прокурор.</p> <p>Відповідачем може бути як один з батьків, так і обидва, як зацікавлена особа обов'язково залучається орган опіки та піклування.</p> <p>2. Якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю дитини, орган опіки та піклування, якому стало відомо про це, приймає рішення про негайне відібрання дитини у батьків або осіб, які їх замінюють.</p> <p>Для прийняття рішення про негайне відібрання дітей у батьків служба у справах дітей подає голові органу місцевого самоврядування клопотання. Після отримання такого клопотання ця особа протягом одного дня розглядає порушене питання та приймає відповідне рішення.</p> <p>На підставі цього рішення служба у справах дітей спільно з кримінальною міліцією у справах неповнолітніх, представником установи охорони здоров'я вживають заходів щодо відібрання дітей у батьків і тимчасово їх розміщують у приймальник для дітей служби у справах дітей (п. 31 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою КМУ від 24.09.2008 р. № 866 (зі змінами та доповненнями)).</p> <p>Якщо надійшла інформація про загрозу життю та здоров'ю дитини, яка проживає на території сільської, селищної ради, то їх виконавчий орган протягом одного дня приймає рішення про негайне відібрання дітей у батьків, забезпечує їх тимчасове влаштування і в день відібрання дитини письмово повідомляє про це службу у справах дітей.</p> <p>Про відібрання дітей у батьків орган опіки та піклування того ж дня письмово інформує прокурора за місцем проживання дитини та у семиденний строк після прийняття рішення звертається до суду з позовом про позбавлення батьків або одного з них батьківських прав або відібрання дитини в матері, батька без позбавлення їх батьківських прав.</p> <p>У разі прийняття судом рішення про відібрання дитини у батьків без позбавлення їх батьківських прав служба у справах дітей протягом тижня інформує центр соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді за місцем проживання сім'ї.</p> <p>На підставі отриманої інформації центр соціальних служб надає соціальні послуги та здійснює соціальний супровід.</p> <p>Якщо протягом року після прийняття судом рішення про відібрання дітей у батьків не усунуто причини, що перешкоджають належному вихованню дитини її батьками, служби у справах дітей за місцем</p>	

1	2	3
	знаходження дитини, позбавленої батьківського піклування, зобов'язані вжити заходів щодо позбавлення батьків їх батьківських прав. Рішення суду про відібрання дитини без позбавлення батьківських прав виконується державним виконавцем за правилами ст. 78 Закону України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-XIV (зі змінами та доповненнями) за участі особи, якій передається дитина	
6. Позови про усиновлення	<p>1. Копія свідоцтва про народження дитини, копія рішення суду про встановлення визнання батьківства.</p> <p>2. Довідка з місця проживання або перебування дитини.</p> <p>3. Копія свідоцтва про шлюб, а також письмова згода (нотаріально засвідчена) другого з подружжя на усиновлення, — при усиновленні дитини одним із подружжя; медичний висновок про стан здоров'я заявника; довідка з місця роботи із зазначенням заробітної плати або копія декларації про доходи; документ, що підтверджує право власності або користування житловим приміщенням; довідка про наявність в усиновленого братів, сестер.</p> <p>4. Орган опіки та піклування повинен надати суду висновок про доцільність усиновлення та про відповідність його інтересам дитини, а також:</p> <p>а) акт обстеження умов життя заявника, складений за місцем його проживання;</p> <p>б) свідоцтво про народження дитини;</p> <p>в) медичний висновок про стан здоров'я дитини, про її фізичний і розумовий розвиток;</p> <p>г) згоду батьків, опікунів, піклувальника дитини, установи охорони здоров'я або навчального закладу, а також самої дитини на усиновлення;</p> <p>д) акт про знайомство усиновителя з усиновленим;</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 52, 55, 124).</p> <p>Конвенція про права дитини, прийнята резолюцією № 44/25 Генеральної Асамблеї ООН 20.11.1989 р. (діє в Україні з 27.09.1991 р.).</p> <p>Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. (дата набуття чинності для України: 14.04.1995 р.).</p> <p>Протокол до Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. (дата підписання: 28.03.1997 г.; дата набуття чинності для України: 17.09.1999 р.).</p> <p>Сімейний кодекс України (ст. 207 — 235).</p> <p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 36, 45, 46, 79 — 89, 109, 119 — 121, 131 — 137, 234 — 235, 251 — 255).</p> <p>Закони України:</p> <p>«Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III (зі змінами та доповненнями);</p> <p>«Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. № 2709-IV (зі змінами та доповненнями).</p> <p>Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затверджений постановою КМУ від 08.10.2008 р. № 905 (зі змінами та доповненнями).</p>

1	2	3
	<p>е) документи, які підтверджують, що дитина може бути усиновлена (діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, батьки яких дали згоду на усиновлення) (див. п. 5 Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженого постановою КМУ від 08.10.2008 р. № 905 (зі змінами та доповненнями); ж) згода дитини на усиновлення, оформляється за правилами п. 72 Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженого постановою КМУ від 08.10.2008 р. № 905 (зі змінами та доповненнями).</p> <p>5. Для усиновлення одним з подружжя дитини другого з подружжя надаються такі документи:</p> <p>а) копія паспорта або іншого документа, що посвідчує особу (у двох примірниках);</p> <p>б) копія свідоцтва про шлюб;</p> <p>в) висновок про стан здоров'я заявника;</p> <p>г) довідка про наявність або відсутність судимості;</p> <p>д) копія свідоцтва про народження дитини;</p> <p>е) письмова згода батьків дитини на усиновлення;</p> <p>ж) документи, що підтверджують матеріальний стан позивача.</p> <p>Крім цього, у справах, ініційованих іноземцем, крім вищезазначених документів, надаються додатково:</p> <p>а) дозвіл компетентного органу країни усиновлювача на виїзд і постійне проживання усиновленої дитини;</p>	<p>Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений постановою КМУ від 24.09.2008 р. № 866.</p> <p>Перелік особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб, затверджений наказом МЗО України від 19.07.1995 р. № 133.</p> <p>Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» від 30.03.2007 р. № 3 (зі змінами та доповненнями)</p>

1	2	3
	<p>б) нотаріально посвідчене зобов'язання усиновлювача про надання представнику дипломатичної установи України за кордоном інформації про усиновлену дитину та можливість спілкування з нею.</p> <p>б. Дані про того, хто не може бути усиновлювачем, і докази цього:</p> <p>а) рішення суду про визнання недієздатним або обмежено дієздатним;</p> <p>б) рішення суду про позбавлення батьківських прав, якщо вони не були відновлені;</p> <p>в) рішення суду про скасування усиновлення або визнання його недійсним відносно особи, яка бажає бути усиновлювачем;</p> <p>г) довідки психоневрологічного або наркологічного диспансеру про те, що заявник перебуває на обліку як хворий;</p> <p>д) довідки медичних установ, органів внутрішніх справ про те, що заявник страждає на алкоголізм і наркоманію;</p> <p>е) довідки з місця проживання, виписка з Реєстру прав власності на нерухоме майно про те, що заявник не має свого житла та зареєстрованого права власності на нерухоме майно, а також довідки, що він не має заробітку та інших доходів;</p> <p>ж) страждає на хвороби, перелік яких затверджений Міністерством охорони здоров'я України</p>	
	<p>Примітки</p> <p>1. Вимоги про усиновлення розглядаються в особливому провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 254 ЦПК. Заява про усиновлення подається за зареєстрованим місцем проживання (місцем перебування) усиновлюваного (ст. 109 ЦПК). При поданні заяви заявник звільняється від сплати судового збору.</p> <p>2. Умови усиновлення слід розуміти як встановлені сімейним законодавством України вимоги, дотримання яких є обов'язковим під час вчинення зазначеного юридичного акта. Виходячи з цього</p>	

1	2	3
		<p>та зважаючи на специфіку справ про усиновлення, судді при прийнятті заяв повинні перевіряти відповідність форми та змісту такої заяви як вимогам, визначеним ст. 252 ЦПК, так і вимогам, які випливають з глави 18 («Усиновлення») СК, а саме: чи наведені в заяві відомості про усиновлювачів, про дитину, яку бажають усиновити, про її батьків, братів, сестер; чи викладені мотиви, за якими особа бажає усиновити дитину; чи сформульовані прохання про внесення відповідних змін до актового запису про народження останньої. У разі недотримання названих вимог настають наслідки, передбачені ст. 121 ЦПК.</p> <p>3. У зв'язку з уключенням до СК правових норм про усиновлення повнолітньої особи необхідно брати до уваги, що така особа може бути усиновлена лише у виняткових випадках, зокрема, якщо вона є сиротою та була позбавлена батьківського піклування до досягнення повноліття. Враховуючи винятковий характер права на усиновлення повнолітньої особи, суди повинні встановлювати при розгляді справ цієї категорії додаткові обставини, зокрема необхідність усиновлення та неможливість оформлення іншого правового зв'язку між особою, яку бажають усиновити, та особою, яка бажає усиновити (складання заповіту тощо). При цьому звернення до суду із заявою про усиновлення не має бути зумовлене бажанням досягти іншого правового наслідку, ніж юридичне оформлення сімейного зв'язку (можливо, який уже існує фактично). Слід також з'ясувати наявність або відсутність в усиновлювача своїх дітей. Закон не встановлює заборони на усиновлення повнолітньої особи тією особою, яка має своїх дітей, однак цей факт необхідно брати до уваги виходячи з обставин, що визначають можливість рідних дітей бути спадкоємцями.</p> <p>У СК не встановлений максимальний вік повнолітньої особи, яка може бути усиновлена, однак визначена мінімальна різниця у віці між нею і усиновлювачем — не менше вісімнадцяти років.</p> <p>4. Під час підготовки до розгляду справи про усиновлення малолітньої неповнолітньої дитини суддя зобов'язаний вирішити питання про участь у цій справі як зацікавлених осіб — відповідного органу опіки та піклування, а у справі, провадження за якою відкрито за заявою іноземного громадянина або особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, — уповноваженого органу виконавчої влади. Орган опіки та піклування представляє суду висновок про доцільність усиновлення та його відповідність інтересам дитини, а уповноважений орган виконавчої влади дає дозвіл на усиновлення дитини. Крім того, згідно з положеннями ст. 45 ЦПК суд може залучити до участі в справі прокурора для дачі висновку.</p> <p>До висновку органу опіки та піклування, який видається за місцем проживання дитини, мають бути додані документи, названі в ч. 3 ст. 253 ЦПК. Обов'язок складати такі висновки та брати участь у судових засіданнях покладено на відділи (управління) освіти.</p> <p>Функції названого в ч. 3 ст. 214, 215 СК урядового органу державного управління з усиновлення та захисту прав дитини згідно з постановою Кабінету Міністрів України (далі — КМУ) від 25.03.2006 р. № 367</p>

1	2	3
		<p>здійснював Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини (який був ліквідований відповідно до постанови КМУ «Про ліквідацію урядових органів» від 28.03.2011 р. № 346, але продовжував виконувати свої повноваження до передачі таких повноважень Міністерству соціальної політики України). Згідно з пунктом 1 Положення про Міністерство соціальної політики України, затвердженого Указом Президента України від 06.04.2011 р. № 389/2011 (зі змінами та доповненнями), центральним органом виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей, є Міністерство соціальної політики України. У структурі центрального апарату Міністерства соціальної політики України є Департамент з усиновлення та захисту прав дітей.</p> <p>5. Згідно зі ст. 254 ЦПК суд розглядає справу про усиновлення з обов'язковою участю заявника (заявників), органу опіки та піклування або уповноваженого органу виконавчої влади, а також дитини, якщо дитина за віком і станом здоров'я усвідомлює факт усиновлення, з викликом зацікавлених та інших осіб, яких суд вважатиме за необхідне допитати.</p> <p>Розгляд справи у відсутності заявника є підставою для скасування постановленого рішення.</p> <p>У разі відкликання заяви про усиновлення після її задоволення судом, але до набуття рішенням законної сили, суд скасовує рішення та залишає заяву без розгляду згідно з ч. 6 ст. 255 ЦПК.</p> <p>Усиновлення може бути скасовано (ст. 238 СК) або визнано недійсним (ст. 236 СК) лише за рішенням суду за позовами батьків, усиновлювачів, опікуна, піклувальника, органу опіки та піклування, прокурора, а також усиновленої дитини, яка досягла чотирнадцяти років (ст. 240 СК).</p> <p>Слід відрізнити підстави та порядок визнання усиновлення недійсним від підстав і порядку її скасування.</p> <p>У СК визначені як підстави, за якими усиновлення обов'язково має бути визнане недійсним, так і підстави, за наявності яких суд вирішує це питання на власний розсуд.</p> <p>Згідно з ч. 1, 2 ст. 236 СК суд обов'язково визнає усиновлення недійсним, якщо воно було здійснене без згоди дитини та батьків, яка була необхідною, або якщо усиновлювач не бажав настання прав і обов'язків, що виникають унаслідок усиновлення (фіктивне усиновлення). Згідно з ч. 3, 4 ст. 236 СК суд може, але не зобов'язаний визнати недійсним усиновлення, здійснене на підставі підроблених документів або через відсутність згоди осіб, зазначених у статтях 220 — 222 СК.</p> <p>За наявності підстав для задоволення позову про визнання усиновлення недійсним суд у кожному конкретному випадку повинен вирішити питання про передачу дитини її батькам або іншим родичам, а якщо будуть встановлені обставини, що свідчать про неможливість цього, — на піклування органу опіки та піклування. Усиновлення може бути скасоване, якщо: воно суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання; дитина страждає</p>

1	2	3
		<p>на недоумство, психічну або іншу важку невиліковну хворобу, про що усиновлювач не знав і не міг знати на час усиновлення; між усиновлювачем і дитиною склалися, незалежно від волі усиновлювача, відносини, що унеможливають їх спільне проживання та виконання усиновлювачем своїх батьківських обов'язків. Скасування усиновлення не допускається після досягнення дитиною повноліття.</p> <p>Усиновлення може бути скасоване після досягнення дитиною повноліття, якщо протиправна поведінка усиновленого, усиновлювача загрожує життю, здоров'ю усиновлювача, усиновленого або інших членів сім'ї (ст. 238 СК).</p> <p>Усиновлення вважається вчиненим з дня набуття рішенням суду законної сили. Для внесення змін до актового запису про народження усиновленої дитини або повнолітньої особи копія рішення суду надсилається до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем прийняття рішення (ч. 7 ст. 255 ЦПК) (пп. 2, 3, 4, 5, 12 — 13 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 р. № 3)</p>

VI. СПОРИ ЩОДО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ

Види заяв	Перелік основних документів та інших доказів, що підлягають наданню при поданні заяви в порядку підготовки справ до судового розгляду	Правові норми, що підлягають застосуванню при вирішенні спору
1	2	3
<p>1. Позови про розірвання шлюбу за спільною заявою подружжя, яке має дітей</p>	<p>1. Свідоцтво про шлюб (оригінал). 2. Свідоцтво про народження дітей (копії). 3. Довідка про заробітну плату (дохід) сторін. 4. Письмовий договір, в якому має бути передбачено: з ким проживатимуть діти; яку участь у забезпеченні їх життя прийматиме той із батьків, який проживатиме окремо від дитини; умови здійснення ним права на особисте виховання дітей. 5. Підтвердження дійсної волі сторін на розірвання шлюбу (їх особисті підписи в заяві про розірвання шлюбу)</p>	<p>Конституція України (ст. 51, 55, 124). Конвенція про захист прав особи і основоположних свобод, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН від 04.11.1950 р. (ст. 8, 12). Сімейний кодекс України (ст. 104, 105, 109, 113, 114, 115). Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 57 — 61, 79 — 89, 109 (110), 119 — 121, 131 — 137, 212, 215, 234 — 234). Закон України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-III (п. 3 ст. 7). Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 (зі змінами та доповненнями). Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21.12.2007 р. № 11</p>
	<p>Примітки</p> <p>1. Заява про розірвання шлюбу за спільною заявою подружжя подається до суду або за зареєстрованим місцем проживання відповідача, або за зареєстрованим місцем проживання позивальниці, яка має неповнолітніх дітей (ч. 2 ст. 110 ЦПК), або ж за домовленістю подружжя може подаватися за зареєстрованим місцем проживання або перебування будь-якого з них.</p>	

1	2	3
	<p>При поданні заяви заявник сплачує судовий збір за ставками, встановленими Законом України «Про судовий збір» від 08.07.2011 р. № 3674-VI (зі змінами та доповненнями). Сторонами у справі будуть лише подружжя як заявники.</p> <p>2. Розірвання шлюбу судом за спільною заявою подружжя, яке має дітей, проводиться в особливому провадженні з дотриманням загальних правил, установлених ЦПК, за винятком положень про змагальність і межі судового розгляду, у разі якщо існує взаємна згода подружжя щодо розірвання шлюбу. При розгляді справи суд встановлює, відповідає заява про розірвання шлюбу дійсній волі дружини та чоловіка чи ні та чи не будуть після розірвання шлюбу порушені їх особисті та майнові права, а також права їх дітей. Для захисту інтересів неповнолітніх дітей суд повинен перевірити зміст письмових договорів, які подружжя надає під час розгляду справи про розірвання шлюбу.</p> <p>Подружжя також повинне надати суду договір про розмір аліментів на дитину (дітей). Судам слід перевіряти і цей договір щодо дотримання нотаріального посвідчення. У ньому сторони повинні передбачити способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину тим з них, хто проживатиме окремо від дитини. Сторони передбачають в договорі порядок, умови та форми (грошова та(або) натуральна) надання утримання одним з батьків.</p> <p>Суд не має права встановлювати строки для примирення сторін. При розірванні шлюбу за спільною заявою подружжя, яке має дітей, суд постановляє рішення про розірвання шлюбу після закінчення одного місяця з дня подання заяви, якщо її не відкликав хоч б один із подружжя (п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. № 11)</p>	
<p>2. Позови про розірвання шлюбу за заявою одного з подружжя</p>	<p>1. Свідоцтво про шлюб (оригінал). 2. Копії свідоцтв про народження дітей. 3. Довідка з місця проживання та довідка про матеріальний і сімейний стан сторін. 4. Докази, що підтверджують неможливість спільного проживання та подальшого спільного життя: — медичні акти про побої та ступінь їх тяжкості; — ксерокопії документів органів внутрішніх справ про затримання відповідача в нетверезому стані під час бешкету в сім'ї (пояснення відповідача та підписка в тому, що він поводитиметься гідно в сім'ї);</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 52, 55, 124). Конвенція про захист прав особи і засадничих свобод, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН від 04.11.1950 р. (ст. 8, 12). Сімейний кодекс України (ст. 104, 105, 110, 111, 112, 113, 114, 115). Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 45, 46, 57 — 61, 79 — 89, 109 (110), 119 — 121, 131 — 137, 212, 213, 215). Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним</p>

1	2	3
	<p>— постанови суду про притягнення відповідача за дрібне хуліганство в сім'ї; — довідки медичних установ про те, що відповідач страждає на алкоголізм, наркоманію та не бажає лікуватися; — протоколи та акти затримання органами внутрішніх справ під час продажу відповідачем речей дружини, дітей; — порушення подружньої вірності (затримання в нічному клубі, на квартирі іншої жінки тощо).</p> <p>5. З причини, не залежної від сторін: — втрата почуття кохання, пошани та довіри; — фізіологічні вади чоловіка, жінки; — відсутність дітей тощо.</p> <p>6. Медичні довідки про вагітність дружини.</p> <p>7. Довідка органу державної реєстрації актів цивільного стану про наявність заяви другого з подружжя про визнання батьківства стосовно зачатої дитини, народженої позивальницею.</p> <p>8. Копія рішення суду про виключення відомостей про чоловіка-відповідача з актового запису про народження дитини як про батька дитини.</p> <p>9. Копія вироку про засудження відповідача за злочин, вчинений відносно дружини, або постановою про це слідчих органів про припинення кримінальної справи за нереабілітуючими підставами</p>	<p>та поділ спільного майна подружжя» від 21.12.2007 р. № 11; «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5</p>
	<p>Примітки</p> <p>1. Позовна заява про розірвання шлюбу за заявою одного з подружжя розглядається в порядку позовного провадження за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК. Така заява може подаватися до суду як за зареєстрованим місцем проживання або місцем перебування позивальниці, так і за зареєстрованим місцем проживання відповідача (ст. 110</p>	

1	2	3
	<p>ЦПК), якщо у позивальниці є малолітні діти, у решті випадків — за зареєстрованим місцем проживання відповідача (ст. 109 ЦПК). Позовна заява про розірвання шлюбу оплачується за правилами про ставки, передбаченими Законом України «Про судовий збір» від 08.07.2011 р. № 3674-VI (зі змінами та доповненнями). Сторонами у цій справі як позивач і відповідач виступатимуть подружжя, позивачем може виступати й опікун, якщо цього потребують інтереси того з подружжя, який визнаний недієздатним.</p> <p>2. Позов про розірвання шлюбу з особою, яка не має в Україні місця проживання або місце проживання якої є невідомим, може пред'являтися за місцем знаходження майна відповідача або за останнім відомим місцем її проживання чи перебування (ч. 10 ст. 110 ЦПК).</p> <p>Згідно зі ст. 111 ЦПК Верховний Суд України визначає підсудність справи про розірвання шлюбу лише в разі, якщо ніхто з подружжя не проживає в Україні.</p> <p>У разі розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, один з яких проживає в Україні, питання підсудності визначається за загальним правилом, установленим ст. 110 ЦПК.</p> <p>При зверненні з позовом про розірвання шлюбу до особи, про яку протягом одного року немає відомостей про місце її проживання та відомостей про місце її перебування, суддя роз'яснює позивачу підставу і порядок визнання особи безвісти відсутньою (ст. 43 ЦК, ст. 246 — 249 ЦПК).</p> <p>Однак якщо один із подружжя не бажає звертатися до суду із заявою про визнання другого з подружжя безвісти відсутнім, суддя не має права відмовити у відкритті провадження у справі. В такому разі суд повинен розглянути позов на загальних підставах.</p> <p>3. Згідно з ч. 2 ст. 110 СК позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки злочину, щодо другого з подружжя або дитини. Назване обмеження стосується як чоловіка, так і дружини, уключаючи випадки, коли дитина народилася мертвою або померла до досягнення віку одного року.</p> <p>Встановивши ці обставини, суддя відмовляє у відкритті провадження у справі за заявою про розірвання шлюбу, а якщо воно було відкрите — припиняє провадження у справі (п. 1 ч. 2 ст. 122, п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК). Ухвала такого роду не є перешкодою для повторного звернення до суду з тих самих підстав у зв'язку зі зміною обставин, названих у цій нормі.</p> <p>Позов про розірвання шлюбу може бути пред'явлений протягом вагітності дружини, якщо батьківство зачатой дитини визнане іншою особою, а також до досягнення дитиною одного року за умови, якщо батьківство щодо неї визнано іншою особою або за рішенням суду відомості про чоловіка як батька дитини виключені з актового запису про народження дитини (ч. 3, 4 ст. 110 СК).</p>	

1	2	3
	<p>4. Проголошена Конституцією України охорона сім'ї державою полягає, зокрема, в тому, що шлюб можна розірвати в судовому порядку лише за умови, якщо встановлено, що подальше спільне життя подружжя та збереження шлюбу суперечать інтересам одного з них або інтересам їх дітей. З цією метою суди повинні уникати формалізму при вирішенні позовів про розірвання шлюбу, повно і всебічно з'ясувати фактичні взаємовідносини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, урахувати наявність малолітніх дітей, дітей-інвалідів та інші обставини життя подружжя, забезпечувати участь у судовому засіданні, як правило, обох сторін, вживати заходів щодо примирення подружжя.</p> <p>Передбачене ч. 1 ст. 111 СК положення про вживання судом заходів щодо примирення подружжя застосовується у випадках відсутності згоди одного з них на розірвання шлюбу з ініціативи однієї зі сторін або суду шляхом припинення розгляду справи та надання сторонам строку для примирення, який не може перевищувати шести місяців (ч. 5 ст. 191 ЦПК). Судам слід використовувати надану законом можливість припинення розгляду справи для примирення подружжя, особливо за наявності дітей.</p> <p>При визначенні строку на примирення суд вислуховує думку сторін і враховує конкретні обставини справи.</p> <p>Ухвала суду про припинення провадження у справі та надання строку на примирення не підлягає оскарженню в апеляційному та касаційному порядку, якщо вона не перешкоджає подальшому провадженню у справі (ст. 293, 324 ЦПК).</p> <p>Якщо після закінчення призначеного судом строку примирення подружжя не відбулося і хоча б один з них наполягав на припиненні шлюбу, суд вирішує справу по суті</p>	
<p>3. Розгляд заяв про розірвання шлюбу із засудженням до позбавлення волі</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Свідectво про шлюб (оригінал). 2. Копія свідectва про народження дітей. 3. Копія вироку про засудження одного з подружжя до позбавлення волі. 4. Довідка виправно-трудової колонії про відбування покарання одного з подружжя. 5. Лист з ВТК про вручення засудженому копії заяви про розірвання шлюбу та її оскарження 	<p>Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 234 — 235). Сімейний кодекс України (ст. 104, 105, 110, 112, 115)</p>
	<p>Примітки</p> <p>Заява про розірвання шлюбу із засудженням подається за місцем проживання позивальниці та нею сплачується судовий збір.</p> <p>Заява розглядається в порядку особливого провадження (ч. 4 ст. 235 ЦПК) за участі її представника</p>	

1	2	3
<p>4. Позови про визнання шлюбу недійсним</p>	<p>1. Свідоцтво про шлюб (оригінал). 2. Копії свідоцтв про народження дітей, копії рішення суду про усиновлення, про визнання батьківства. 3. Довідка з місця проживання про матеріальний і сімейний стан, довідка з місця роботи (служби) про розмір заробітної плати (доходу). 4. Докази, які підтверджують наявність обставин, що перешкоджають взяттю шлюбу: — дані про те, що один із подружжя у момент реєстрації шлюбу страждав на психічний розлад (довідка медичної установи, висновок судово-медичної експертизи); — дані про те, що один із подружжя в момент реєстрації шлюбу перебував у стані алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння (довідка лікаря, показання свідків, акт експертизи); — дані про те, що до одного з подружжя застосовувалося фізичне або психічне насильство (матеріали органів внутрішніх справ, прокуратури про перевірку скарги цієї особи, акт медичного огляду на ступінь тяжкості нанесених побоїв, показання свідків); — копія рішення суду про усиновлення; — докази споріднення між двоюрідним братом і сестрою (свідоцтва про їх народження, свідоцтва про народження їх батьків, свідоцтво про шлюб); — докази споріднення між тіткою, дядьком і племінником, племінницею (свідоцтва про народження тітки, дядька, свідоцтва про народження</p>	<p>Конституція України (ст. 3, 9, 51, 52, 55, 124). Сімейний кодекс України (ст. 22, 23, 24, 26, 29, 30, 38, 39, 40, 41, 42 — 47). Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 3, 10, 11, 15, 36, 46, 57 — 61, 79 — 89, 109, 119 — 121, 131 — 137, 145, 146, 212, 213, 215). Постанови Пленуму Верховного Суду України: «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21.12.2007 р. № 11; «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5</p>

1	2	3
	<p>племінників, тобто слід довести, що племінники народжені рідними сестрами та братами в різних шлюбах кожний); — медичні довідки, а за необхідності, й судово-медична експертиза, які підтверджують, що один із подружжя приховав свою важку (спадкову) хворобу при реєстрації шлюбу; — доказ того, що особа при взятті до шлюбу приховала свій вік і не отримала дозвіл на шлюб</p>	
<p>5. Позови про визнання шлюбу незаконним</p>	<p>1. Свідоцтво про шлюб (оригінал). 2. Свідоцтво про народження дітей (копії). 3. Докази про те, що шлюб був укладений у відсутності або жениха, або нареченої (довідка з місця роботи про перебування у відрядженні за межами країни; довідка медичної установи про перебування в лікарні у важкому стані в день реєстрації шлюбу; довідка органів внутрішніх справ про затримання та знаходження в органах внутрішніх справ у день реєстрації шлюбу; висновок почеркознавчої експертизи про те, що актовий запис про реєстрацію шлюбу підписувався не зацікавленою особою, а іншою особою від її імені; матеріали кримінальної справи, порушеної щодо працівника органу державного РАЦС тощо)</p>	<p>Сімейний кодекс України (ст. 48). (Решта нормативно-правових актів ті самі, що й при визнанні шлюбу недійсним)</p>
	<p>Примітки 1. Позовні заяви про визнання шлюбу недійсним, а також неукладеним розглядаються в позовному провадженні за правилами цивільного судочинства згідно зі ст. 15 ЦПК. Ці заяви подаються до суду за зареєстрованим місцем проживання відповідача та при поданні позивач сплачує судовий збір. Право на звернення до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним мають дружина або чоловік, інші особи, права яких порушені у зв'язку з реєстрацією цього шлюбу, батьки, опікун,</p>	

1	2	3
	<p>підкувальник дитини, опікун недієздатної особи, прокурор, орган опіки та піклування, якщо захисту вимагають права та інтереси дитини, особи, визнаної недієздатною, або особи, дієздатність якої обмежена (ст. 42 СК).</p> <p>2. При розгляді судом справ про визнання шлюбу недійсним слід мати на увазі, що суд за наявності одних підстав зобов'язаний, а за наявності інших — може визнати шлюб недійсним.</p> <p>За рішенням суду шлюб обов'язково визнається недійсним, якщо він був зареєстрований без вільної згоди жінки або чоловіка, а також у разі його фіктивності (ст. 40 СК).</p> <p>Шлюб не може бути визнаний недійсним, якщо на час розгляду справи судом відпали обставини, які засвідчують відсутність згоди особи на шлюб або її небажання створити сім'ю (ч. 3 ст. 40 СК).</p> <p>У випадках, передбачених ст. 41 СК, шлюб за рішенням суду може бути визнаний недійсним. У цьому випадку вирішення цього питання залежить від встановлених судом обставин. Сімейний кодекс України вказує на підстави, за яких шлюб може бути визнаний недійсним, зокрема, коли шлюб був укладений між усиновлювачем і усиновленою дитиною; двоюрідним братом і сестрою або іншими родичами (між тіткою, дядьком і племінником, племінницею); з особою, яка приховала свою важку хворобу або хворобу, небезпечну для другого з подружжя або їх нащадків; з особою, яка не досягла шлюбного віку та якій не було надано право на шлюб. Водночас наявності одного з названих фактів недостатньо для визнання шлюбу недійсним. Таким чином, вирішуючи справу, судам слід брати до уваги те, наскільки цим шлюбом порушено права та інтереси особи, тривалість спільного проживання подружжя, характер їх взаємовідносин, а також інші обставини, що мають істотне значення.</p> <p>Наявність рішення суду про розірвання шлюбу є перешкодою для визнання цього шлюбу недійсним (п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. № 11)</p>	

Л. Є. Гузь, М. С. Лайкова, А. В. Сербіна

**ПІДГОТОВКА ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ,
ЩО ВИНИКАЮТЬ ЗІ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН**

Практичний посібник

Редактор *В. Козіна*
Дизайн обкладинки *Ю.Гладченко*
Коректори *О. Мірошніченко, Л. Півкач*
Переклад *Р. Ляшенко*
Набір *К. В'юнник*
Комп'ютерна верстка *Н. Строкова*

Підписано до друку 28.11.2014. Формат 60x84^{1/16}.
Умов. друк. арк. 5,58.
Друк офсетний. Тираж 10000 прим. Зам. № 8087

Видавничий будинок «Фактор»,
вул. Сумська, 106а, Харків, 61002.
Тел.: (057) 714-37-28, 714-37-29.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
від 15.04.2011 р., серія ДК № 4047.

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
у друкарні «Фактор-Друк»,
вул. Саратовська, 51, Харків, 61030.
Тел.: (057) 717-51-85, 717-53-55.